

UNGARIA

REVISTA SOCIALĂ-STIENTIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

JUNIMEA RUMÂNĂ.

Fala noastră, viitorul și speranța poporului rumân.

Dătorințele ei sunt mari, față de popor și stat. Mult trebuie să învețe, mult trebuie să străduiască, să căsnească, să sufere și să pătimească, până ce ajunge la scop.

Trebuie să fiă înțeleaptă, cu cumpăt, modestă, — nu cumva să sufere viitorul poporului rumân, să se vatăme credința basată pe acest viitor. Cu o junime ticăloasă, plină de defecte, de pasiuni superficială, care n'are simțul muncii serioase, ci vrea să trăiască lesne însă bine, care și-a uitat de dătorințele sale și lucră într'altă parte, pâna unde va putea hălădui poporul rumân mult suferitor în trecut, și cu multă speranță în viitor?

Una parte a junimei noastre însă nu e înțeleaptă; nu-și înțelege drept și bine dătorințele sale față de popor și patriă.

Dătorințele junimei într' aceasta privitynță ar fi, să țină și să înțeleagă cu poporul, care și iubește patria și nu sboară după năluci. Dătorința ei ar fi ca să țină cu așezemintele statului, să respecte legea, să-și iubească țara care o nutrește, și pentru integritatea ei să se lupte; mai 'nainte de toate a ei dătorință ar fi, învățătura, ca să și

împodobească sufletul cu toate bună-tățile spirituale. Am pretinde ca nebuniile să fie departate din jurul junimei, nu cumva acelea să prindă mai mari rădăcini decât înțelepciunea.

Una parte din junime — am zis — nu-și cunoaște dătorințele sale. Nu ține nici cu poporul înțelept, nu respectează nici interesele statului, nici nu învață în interesul său și spre binele poporului și al patriei.

O parte din junime e în serviciul blăstămaților renegați, cari și-au lăsat patria lor plini de ură, și-au luat frunza în buză; — pentru lucruri lumești, bănești, s'au depărtat din mijlocul nostru, ca să slugească statelor, intereselor străine, ca să lovească din srăinătate în noi, în mai marii noștrii, chiar în statul nostru, în interesele poporului rumân.

Durere, drept avem!

E vorbă despre Replica dată în numele junimei academice.

Despre ce este vorbă? Bucureștenii cu memorandumul lor s'au acățat de noi, au lovit în mai marii noștrii, au mințit mult, însuși persoana regelui nostru încă n'a fost cruțată.

Și mulți dintre tinerii noștri și-au dat învoială la o seriere, în care să se afirme, că bucureștenii bine au făcut când s'au amestecat în treburile noas-

tre, au vătămat pe regele nostru, și integritatea statului nostru a fost atacată de ei.

Toată presa rumână, și toată inteligența noastră, toți episcopii poporului rumân, s'au declarat în contra acestei blăstămății protestând ca din afară cine-va să se amestece în treburile noastre casnice, și pre lângă toate aceste, o parte din junime merge și pune coroană pe capul aceloră, cari ne au vătămat în simțul nostru patriotic.

Adecă partea aceasta din junime nu ține nici cu poporul, nici cu înțelepții poporului, nici cu patria lor, nici nu respectează interesul statului și al poporului, ei fuge după niște oameni, cari trăesc din pungă rumânismului, cari plini de ură ar vrea ca asupra pământului Ungariei să se ivească o mare sărată; un potop, precum a fost cela din sfta scriptură.

Așa-dară tinerimea aceasta ține cu oameni pasiunați, fără nici un simț mai bun, fără nici un cumpăt.

Durere, acești juni, nu și împlinesc nici datorințele lor academice. Îi vedem amestecați în certe seci, semănând ură, vînt între junimea universitară. Îi vedem mîncându-și timpul și viața fagînd dela unul la altul pentru niște iscălituri de tendențe politice; își pierd timpul în dispute asupra maghiarizării și nu ved, că ne învățînd, pierzînd timpul fără nic un folos, fac mai mare pagubă poporului, de cât a făcut maghiarizarea de o sută de ani. Acești aleși la universități nu se ocupă cu cărți, cu învățatură, ci isprăvesc treburi naționale; ei apără naționalismul atăcat de unguri, n'au timp ca să și învețe.

După cinci șese ani, fără esamene, fără nici o învățatură, după-ce de ru-

șine nu pot mai mult timp a petrece la universități, părăsesc școlile ca proletari. Ce se alege dintr'acești oameni?

Urește tot ce e în ordine; sunt cei mai mari inimi față de aceia, cari au diplomă și învățatură. Ei se află bine numai între cei căzuți. Nimic n'au de pierdut. În toate blăstămățiile au mare curagiu, de muncă fug, fiind inimicii aceloră cari lucră și-și fac treburile după rînd. Până cînd se află la universități de ei ascultă toți tinerii, după-ce ei sunt mari naționaliști și apărătorii drepturilor rumânești. Cînd ajung afară în viață, tot îi încunjură. Însă ei se leagă de tot omul, ca scaiul de oaie. Mulți trec hotarele și în țeri străine fac parte din societăți precum e Liga bucureșteană, acărei scop e a potopi țara ungurească.

Iată chipul unui student naționalist

Junimea trebuie să aibă simț național, să consimțască cu poporul. Aspirațiunile drepte ale poporului rumân trebuie să 'ncălzească inimile junimei. Junimea de popor nu se poate depărta.

Junimea însă nu nebunească. În interesul poporului și al patriei învețe, să și caute după lucrul seu, să nu întriste părinții cu flecuri, nu pornească după droșdiile inteligenții rumâne, ci hălăduiască în direcția arătată de înțelepții, bătrânii noștri

Cugete la aceea, că natiunea rumână nu se va mîntui prin iscăliturile culese cu atîta sudoare, ci prin muncă și învățatură, prin cumpătul și înțelepciunea tinerimei.

Lăsați ștudenților, politica la o parte! Învățați! Atunci, dacă veți isprăvi treburile și veți ajunge în viață ca bărbați, atunci faceți după plac.

DESPRE ISTORIOGRAFIA RUMÂNĂ *)

I.

Orientare.

Xenopol, profesorul istoriei la universitatea din Iași, în cartea citată mai jos ¹⁾ voiește a nimici aceea opinie istorică pre care, referitor la trecutul rumânilor, o-am rediect la valoare cu Robert Roesler, Miklosich și Tomaszek, și pre care o ținem de corectă, deoarece foarte natural, ca trëbue să derime și acelea cauze și fapte, pre cari se bazează aceea opinie. Xenopol nu se luptă contra opiniunilor, ci contra faptelor.

Pre cetitorii maghiari, încă mai mult îi interesează acest obiect, decât pre cetitorii francezi, pre a căror samă a scris Xenopol opul său. Dar precum scriitorul rumân află de lipsă a orienta încâtva cetitorii francezi despre istoria literară a acestei ceștiuni — deoarece și tractările ceștiunilor istorice încă au istoriă — așa nu va strica, dacă vou orienta și cu pre cetitorii maghiari despre acel lucru, că cum a ajuns în literatura maghiară disputa ceștiunei rumâne.

Poporul rumân, zice în introducere, deși numără aproape 10.000.000 ²⁾ numai cu puțin înainte de aceasta de abia era cunoscut. Cine îi ținea de turci, cine de greci, cine de slavi. Dar cum au ajuns rumânii la conștiința națională, pre încetul și prin ajutorul unor

*) Autorul operatului în multe greșește. Aceste greșeli se vor arăta într'unul dintre articlii noștrii.
Red.

¹⁾ Une enigme historique. Les roumains au moyen-age. Par A. D. Xenopol professeur roumaine à l'université de Jassy. Paris, Ernest Leroux, 1885.

²⁾ Datele întru cât se poate fidedemne au satorit numărul rumânilor pe la anul 1867 la 7.500.000, și anume în Moldova și în Muntenia 3 milioane, în Ungaria și Transilvania 2.416.874, în Bucovina 178.519, în Besarabia 490.000, în Serbia 120.000, Reclus în anul 1876 deja pune numărul rumânilor la 8.556.000 (vezi: Nouvelle geographie universelle. Paris, 1876. I. p. 244.) Xenopol acum pune 10 milioane. După cum am vëzut în 1867 în Ungaria și Ardeal a fost numărul rumânilor 2.416.874; Slavici în 1881 (Die Rumänen in Ungarn. Techen, 1881.) pune numărul rumânilor la 2.700.000, adecă cu 300.000 mai mult, decât în 1867. Numărul lui Xenopol trece marginile adevërilor.

oameni de sciință europeană, au fost recunoscuți de o parte a ginte latine. Acest lucru a apărut seclului nostru ca o nouă descoperire, care e atât de curioasă pentru lucruri noue (c'ëtait presqu' une decouverte dans nostre siècle si avide de chosses nouvelles . . .) Deoarece Traian a împopulat Dacia, și deoarece și azi aflăm acolo pre urmașii acelor locuitori, unde Traian a fost așezat pre strămoșii lor: ce ar fi mai natural, zice Xenopol, decât a ține de corect aceea, că așadar aceia nici când nu și-au lăsat țara lor, ci începând de la Traian o locuesc aceea neîntrerupt. Totuși interese politice au creat opinii contrarie, și aceste și până azi își au mulți aderenți.

Cu aceasta își orientează Xenopol cetitorii lui. Se poate că acești cetitori întradevër 'su atât de ignoranți, precum se închipuște Xenopol — cu toate că de securu pre sama oamenilor de sciință și-a scris cartea sa, si nu pre sama cetitorilor de rumâne — însă lucrul stă cu totul altcum. De când cunosc istoricii pre rumâni (vlachi) tot-deauna i-au numărat la vița romanică. Așa scriitorii byzantini deja în seclul al XII-lea îi numesc colonii italiene pre valachi din Balcani. Pre la capëtul seclului al XV-lea și începutul al XVI-lea scriitorul Bonfiniu îi numește descendenți direcți ai rumanilor, cari sunt urmașii colonienilor lui Traian și a altora. ¹⁾ Și părerea lui Bonfiniu au fost toți istoricii maghiari deosebindu-se de iel numai întraceea, că spre esemplu pre cei de vița Hunediană nu voicau de ai considera de rumâni cea ce Bonfiniu face apriat, deoarece regele Matia și a știut originea sa și se indigna pe dreptul la împutările invidioșilor, cari îi aruncau în ochi originea lui de jos, sau se făleau cu nobilimea

¹⁾ Valachi enim, e Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc fatetur, quum in ter tam varias Barbarorum gentes sita adhuc extirpari non poterit, ulteriorem Istri flagam, quam Daci et Getarum quondam incolere habitarunt; nam citeriorem Bulgari, qui e Sarmatia prodiere, deinde occuparunt. E legionibus enim et colonis a Traiano ac ceteris Romanorum imperatoribus in Daciam deductis, Valachi permanarunt. Antonii Bonfinii Asculani Rerum Hungaricarum Decades. (Decas II. liber VIII Car. Andr. Běl kiadása. Lipcse, 1771. p. 284.)

lor lipsită de merit. (Nihil molestius ferre videbatur, quam si quis invidis obscuritatem sibi gentis objecisset aut barbara nobilitate se praeferre studeret.)

De asemenea părere au fost și sunt și istoricii străini, dintre cari voi aminti numai doi mai însemnați, pre Gibbon și Ranke, Gibbon descriind pășirea goților și puterea lor din ce în ce mai mare, zice a fi de lipsă inchierea păcii între împăratul Aurelian și goți. „În urma aceștia împăratul își retrage legiunile din Dacia, lăsând provincia goților și vandalilor. Dar într'aceasta Dacia au rămas multă populațiune, carea ținea de mai înfierătoare mutarea, decât domnia gotică. Acești romani degenerați totuși au servit cu aceea imperiului roman, de care s'au fost despărțit că au lățit între cuceritorii barbarii goți primele cerințe ale vieții culturale, industria și agricultura etc.“ Și în notă, în care Gibbon se provoacă la o disertațiune a lui d' Auville, adaugă: Rumânii și până azi multe urme mai au din limba romană, și tot de-una 'su făloși de originea lor romanică.

Sunt încunjuțați ce e drept de barbari, dar cu aceștia nu se amestecă nici când.)

Ranke însă în Istoria universală ce e în preparativă astfel spune acel eveniment: „Cu victoria reportată în opozițiune Aurelian făcū un lucru neașteptat, lăsând la poporul de jumătate nomad teritorul supus de Traian. Aceste provincii în mare parte s'au fost romanisat, precum-o dovedește aceasta limba statului de azi, care e din acel timp.“

Din acestea apare lucru vedit, că scriitorii preste tot au ținut pre rumâni de origine romanică, încă înainte de ce aceștia ar fi ajuns la conștiință națională: și acuma aceasta aserțiune despre originea rumânilor n'a putut apăre de o invențiune nouă înaintea seclului nostru, deorece seclii precedenți nici n'au putut coniectura altceva despre originea

rumânilor, deoarece preste tot nu le cunoșteau istorii vieții lor interne.

Dacă de exemplu Gibbon, judecătorul profund, basându-se pe mărturia lui d' Auville, a putut crede, că rumâni au fost și sunt încunjuțați de barbari, însă cu aceștia nu s'au amestecat nici când: au documentat numai aceea, că nici el, nici d' Auville n'au fost nici bărmi cât de puțin cunoșcători de cauză în ce atinge politica, biserica și constituțiunea lor cu atât mai puțin au cunoscut limba rumână, care e oglinda infalibilă a istoriei rumâne. Nici nu e considerat, că oare aceasta încunjuțare de barbari o referesc ei numai la goți, huni, gepizi, avari, ori o referesc aceea și la timpurile mai nouă, când între încunjuțatori trebuie să vadă pre grecii bizantini, bulgarii creștini, germanii protestanți, ardeleni? Cumcă maghiarii au fost barbari, aceea o știe și Gibbon, și cumcă și acuma sunt, ce e drept Gibbon nu o zice, dar cu atât mai tare o afirmază scriitorii rumâni. Ranke însă încă dovedește prin aceea expresiune, că azi în Ardeal limba officioasă e cea rumână, cumcă nu cunoaște starea Ardealului și starea rumânilor de azi în Ardeal, din care cauză limba rumână e numai una dintre limbele țării Ardealului.

Sum convins însă, că Ranke nu consideră pre sașii Ardeleni ca-și cum n'ar esista; precum nu pot crede nici aceea, că ar desaproba acel lucru, că sașii ardeleni biserica lor evangelică o numesc „Landeskirche.“ Dacă Ranke într'atâta nu cunoaște împrejurările prezente, precum o dovedește acea prin expresiunea „limba rumână e limba țării!“ se poate crede oare, că ar cunoaște mai bine istoria popoarelor din seclii precedenți, ca eu, care aproape de zece ani scrutez în întunecimea lucrurilor și adun datele mai pregnante, cari revarsă lumină preste întunecime. Prin aceasta nu zic că eu aș fi mai mult decât Ranke, ci numai aceea, că în vastul cerc al scrutarilor ca dreptul admiratului Ranke, n'a căzut și nici azi nu cade aceea palmă de pământ, pre care o numim Ardeal și istoriile căruia în curentul puternic al istoriei lumii de abia se pot observa.

Cu un cuvânt opininca, că rumâni sunt urmașii coloniilor și ostașilor romani, e generală; și la acestea opininca sa mai adaus și

1) Gibbon: The history of the Decline and fall of the Roman empire Chapter XI. Edițiunea din Basel an. 1787. (deorece aceasta o am înaintea mea) t. II. p. 16—18.

2) Diese Landschaften waren schon gute theils romanisirt, wie man aus der heutigen Landessprache ersieht, die sich von jenen Zeiten erhalten hat. Weltgeschichte von Leopold von Ranke. Dritter Theil. Erste Abtheilung. Dritte Auflage. Leipzig, 1883. p. 452.

aceea convingere, că ei începând dela Traian sunt locuitorii neîntrerupți ai aceluia pământ, unde îi aflăm azi.

Nu e descoperire nouă aceea, precum voește să facă a crede Xenopol pre cetitorii săi, că e o credință înrădăcinată de seclii, pre care o-a adoptat de adevăr scriitori și nescriitori. Însă părerea contrarie e nouă, care recunoscând originea latină a rumânilor — ceea ce nu se poate nega din punct de vedere al limbei — nu poate adevăra locuința lor neîntreruptă în acelea locuri, pre cari îi aflăm azi dincoace de Dunăre, și mai virtos în Ardeal, și referitor la aceasta, că locuința lor neîntreruptă dela Traian în locurile amintite dincoace de Dunăre nu se poate crede, că trebuie considerați ca emigrați mai târziu, între altele, chiar și însuși limba rumână îi astringe pre eugetătorii. Limba rumână dar care e oglinda infalibilă a istoriei poporului rumân — precum sunt toate limbile aretătoarele istoriei deosebitelor popoarene dovedește despre aceea, că poporul care o vorbește aceea e de origine latină, precum și despre aceea, că acest popor rumân de origine latină, nu s'a dezvoltat în Ardeal, cu un cuvânt nu dincoace de Dunăre, ci dincolo de Dunăre între atari popoare, în a căror limbă se află acelea proprietăți, care deosebește limba rumână de toate limbele romanice. O parte a acelei proprietăți e punerea articolului înapoia cuvântului.

Limbile romanice toate zic astfel: l' homme (le homme), il uomo, el hombre etc., limba rumână însă zice așa: om-lu, sau om-ul. Aceasta proprietate singur numai în peninsula Balcanică, între limba albană și bulgară s'a putut lipi de limba rumână, care pre lângă aceea ne arată și timpul așa zicând, când s'a putut întâmpla acest lucru. Bulgarii emigrați în seclul al VII-lea cu ocaziune și după creștinisarea s'au slavizat. Renumitul Methodiu, a cărui milenariu dela ziua morții l-au serbat în anul 1825 April 8, în Rusia însă în April 15, a introdus limba slavică în biserică atât în Panonia, cât și în Moravia. După moartea lui (885) Szvatopluk a alungat învățaceii lui din Moravia, oprind tot odată și limba slavonică și celebrarea în aceea. În Panonia creștinismul slavon l-a făcut să încete venirea ungarilor; și creștinii ce au mai și rămas între unguri în seclul al IX-lea și X-lea, aceea

erau supuși metropoliei din Salzburg și Passau. Însă dascalii și preoții slavoni alungați din Moravia au fost primiți ospital dincolo de Dunăre în Bulgaria, și ei acolo au lățit creștinismul și dezvoltau literatura bisericească slavonă.

Acest fapt a făcut limba slavonică-vechiă de limbă sfântă la slavonii răsăriteni; și limba slavonă-vechiă a fost și limba bulgarilor slavizați, pre care o numesc limbă bulgară vechiă. În aceasta limbă bulgară nu este urmă de folosirea articolului în derăptul cuvântului, deoarece în limbile slavone preste tot nu joacă rol articolul

Cu timpul s'a dezvoltat limba bulgară nouă. Anume în limba slovenă, adevă în limba literară bulgară, ajung la putere particularități poporale; și în seclul al XIV-lea apare și articolul,¹⁾ care în limba bulgară nouă e o așa proprietate cași în limba rumână și albaneză. Deoarece limba albaneză e rămășița limbei vechi ilirice, așadar cea mai veche limbă în peninsula balcanică; folosirea articolului îndărăptul cuvântului numai din limba albaneză s'a putut străcura atât în limba rumână, cât și în cea bulgară. Și deoarece limba bulgară a fost limbă bisericească și de atare a rămas și la rumâni; trebuie să credem aceea, că atât limba vechiă bulgară, cât și cea nouă a fost mai puternică decât cea rumână.

Fiind deja în dezvoltarea și literatura în limba nouă bulgară, precând încă în rumânește nu scria nimic. Acea hypothesă dar e foarte naturală, că din limba bulgară s'a străcurat în cea rumână folosirea articolului îndărăptul cuvântului. Acea proprietate a limbei rumâne, care dovedește deosebirea ei de celealalte limbe romanice, nici Gibbon, nici Ranke, nici alt scriitor, precum d. e. Engel, pre care îl vom aminti mai târziu, nu o-a observat, ori nu au considerat în deajuns. Părerea aceea, că poporul rumân e de origine latină, adevă e frate cu celealalte popoare romanice, se manifestează deja la scriitorii primi, la cari se face amintire despre rumâni, și domnește până în ziua de azi, cași o părere ce nu poate ajunge de a fi dubiă. Dar ce înterează necondiționat acestei păreri, e întrebarea: că oare unde s'a dezvoltat poporul rumân, dincoace

¹⁾ Geschichte der Bulgaren. Von Const. Jos. Jirecek. Prag, 1876. p. 411.

de Dunăre, și mai virtos în Ardeal, ori dincolo de Dunăre? în timpurile mai nouă a căpătat un nou răspuns, ce se opune celui vechiu.

În timpii mai vechi scriitorii îl considerau că și are originea acolo, unde îl aflăm azi. În timpii mai noi luând de exemplu în considerare istoria Ardealului, numai decât s'au escat dubietăți referitor la aceea, că oare într'adevăr începând dela Traian locuiesc rumânii neîntrerupt în Ardeal? Căci până în 1220 (ca să ieu număr rotund) nici un document, nici un isvor nu-i amintește! Cum au putut locui așa nebăgați în samă atâta timp? Deja Josif Benkő înainte de 1778 a fost scris aceasta: „Nu cugeta că dela romanii lui Traian își au originea toți rumânii. Ei au trăit ascunși în Moesia, Bulgaria sub împărații orientului și de acolo s'au străcurat pre încetul în Podolia, Rusia și Ardeal, trăind mai mult din creșterea animalelor, decât din economiă. E un popor atât de spornic, încât cu scaderea numerică a maghiarilor în Ardeal și în părțile apropiete ungurene împlă pământul, ma și în Muntenia și Moldova încă s'a lătit, etc.“¹⁾

Josif Francisc Sulzer încă astfel a judecat, scriind în 1781, că rumânii și au originea în Mesia, Thrakia și în ținuturile de acolo, și nu în Dacia.²⁾

Așadar is o sută de ani, decând s'au ivit dubietăți referitor la locul originii rumânilor de aici cari dubietăți au isvorit din scrutarea istoriei adevărate. Însă nouă (maghiarilor) ne-a plăcut enararea lui Belae regis Anonymus, deși aceea e contrarie cu toate isvoarele istorice atât ale noastre cât și ale străinilor. Timpul mai nou însă îl tragea la răspundere serioasă pre Anonymul, și acesta nu poate răspunde la două întrebări: Pentru ce nu știe de aceea nici un cuvânt, pre cari se răzima soarta Europei orientale atunci, când au intrat și s'au așezat maghiarii aici, despre Arnul împăratul

¹⁾ Benkő: Transilvania. Vindobonae, 1778 I. 477. Pasagiul destul de lung arată intradevăr o știință adevărată istorică în acest obiect, decât marturisesc chiar și istoricii de după an. 1850.

²⁾ Sulzer: Geschichte des transalpinischen Daciens. II. Wien, 1781. La pag. 53 Die Walachen sind in Moesien. Thracien un dort herum. nicht in Dacien entstanden.

și regele germân, despre principele moravilor Svatopluk și despre cel al bulgarilor Simeon, cu cari s'au luptat maghiarii și cari sunt cunoscuți înaintea tuturor scriitorilor contempurani? Dar din contra oare din ce isvoare istorice a scos faima despre principatele mai mici și mai mari a le lui Zalan, Menumarot, Gel, Glad, despre cari scriitorii contempurani nu știu nimic? La acestea două întrebări momentuoasă Anonymul nu știe răspunde; și nici cel mai ferbinte simțământ de patriotism nu poate preface povestile în fapte istorice.

În secul trecut și pre la începutul acestuia, critica istoriei era lipsită încă de cea mai puternică armă, de arma filologiei.

De prin deceniul al treilea, al pătrălea a început limbistica a lua la întrebare și pre limba rumână: între întrebători au fost între alții Francisc Miklosich (Die slavischen Elemente im Rumenischen) și Robert Roesler (Ueber die griechischen und türkischen Bestandtheile im Römänischen). Roesler cercând și istoria a edat disertațiunile valoroasă: Despre Dacia de înaintea Romanilor, și „Despre Daci și Rumâni.“

La noi (Ungaria) l-a fost recomandat rău pre Roesler opul său „Zur Kritik älterer ungarischer Geschichte“ apărut în 1860 în Troppau; deoarece la noi (ungurii) pre atunci încă se considera de nepatriotism de a dubita în fidedemnitătea lui Anonym; și dacă aceasta o făcea scriitor străin, conform opiniunii publice, de secur se considera de inimicul maghiarilor.

Mărturisesc, Roesler m'a făcut atent și pre mine la cheștiunea referitoare la poporul rumân, deși cu altmintrelea deja în opul meu „Vogul föld és népe“ (Poporul și pământul Vogulic) apărut în 1864 m'am fost clatinat în fidedemnitătea lui Anonym. De atunci incoace Roesler și-a edat teoria¹⁾ sa referitoare la poporul rumân care a fost primită unde aprobător, unde desaprobător, dar care a servit foarte mult la deslegarea acestei cheștiuni în deosebi prin citarea scrutărilor lui Tomaschek. Și eu ocupându-mă nu numai cu limba rumână,

¹⁾ Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumäniens. Von Robert Roesler. Leipzig, 1871.

ci și istoria politică și eclesiastică referitoare la aceasta chestiune, am edat mai multe și deosebite disertațiuni; anume „A rumunok és igényeik. 1) (Rumânii și pretensiunile lor.) Despre acest op e drept domnul Bergner a zis, că e rău (Siebenbürgen. Eine Darstellung des Landes und der Leute. Von Rud. Bergner. Leipzig, 1884), dar nu-i place a aduce cauzele, pentru ce e rău? de aceea oare, pentru-că falsifică faptele, ori de aceea, pentru-că despre faptele adevărate aduce judecată falsă? Xenopol face cu totul almintrelea; el voiește a mă refuta pre mine și pre Roesler cu toți aderenții lui. Refutare, precum vîd, servește numai spre chiarificarea chestiunii, pentru aceea espuiu înaintea cetitorilor acestei reviste „Budapesti Szemle“, pre cari de secur îi interesează aceasta chestiune. Și prin aceasta am voit a orienta preliminar oarecumva pre aceia, cari până acum poate nu au prea cugetat la chestiunea din vorbă.

Xenopol se înțelege în istoria acestei întrebări amintește și opul lui Sulzer, zicând despre el, că aserțiunea lui numai decât a fost primită ca dogmă de credință; tot patriotul bun, să fi fost el ori german transilvanian, ori maghiar, a fost dator a apăra aceasta aserțiune (elle [la théorie] fut érigée en dogme; tout vrai patriote, allemand transylvanien ou hongrois dat la partager). Să poate, că Xenopol cunoaște mai bine literatura Ardealului și a Ungariei de după anul 1781 de cât eu, dar acela e lucru nou înaintea mea, că teoria lui Sulzer, conform careia rumânii au început a emigra. Aici numai după pustiirea tătarilor, ar fi fost pîrtinită de patrioți ca dogmă de credință. Din contră atîta știu că Engel o timbrează de o „părerere scâlceciată“, deoarece însuși emigrarea rumânilor o a pus pe la începutul seclului al VII-lea, pre timpul lui Krum, ca astfel să poată întări aserțiunea lui Anonym referitoare la principatul lui Zalan. 2)

Și despre opul lui Roesler zice Xenopol, că înțelesul acestui op Fau predat de pre ca-

1) Die Rumänen und ihre Ansprüche. Von Paul Hunfalvy. Wien und Teschen. Verlag von Karl Prochaska, 1883.

2) „Infelicitis huius opinionis est Selzerus“, zice Engel, în opul său „De origine Valachorum.“ Appendix §. 4.

tedre profesorii și învățătorii atît în Ardeal cât și în Ungaria, și rumânii numai decât s'au aflat despoiați de drepturi atît în teoriă cât și în praxă. (Les professeurs et les instituteurs de la Transylvanie et de Hongrie l'enseignèrent du haut de leurs chaires, et les Roumains se virent tout à coup dépossédés de leurs droits en théorie aussi bien qu'en fait. Pag. 10.)

Unde a văzut, sau dela cine a auzit Xenopol acest enthusiasm Roeslerian? Eu despre acela nici n'am auzit nici n'am văzut. Însă pot cita istoria Ungariei pre care o-a scris Klein Ernő pre basa lui Fessler, și care a apărut în V. volume în Lipsca în 1883. Fiind scrisă în limba germană o poate ceti și Xenopol. Ce e drept Klein nu și-a scris opul său în spirit contrar maghiarilor, totuși teoria lui Roesler a avut așa de puțină influință asupra lui, încât așa vorbește despre Rumâni, despre domniile de odinioară a Ardealului, 1) precum au vorbit și aderenții lui Anonym și înainte de aceea.

Însă Xenopol nu numai fantasiile lui și le predă ca lucruri întimplate — căci aceea, că la noi (ungurii) să fi considerat oarecând aserțiunile lui Sulzer ori Roesler de dogme, pre cari a fost dator să le apere tot „patriotul“, sau că acelea le-ar fi propus de pre toate catedrele, e numai o fantasiă goală — ei și concede și unele falsificări. În Ethnographia mea pre pagina 531 astfel stă scris: „Poporațiunea maghiară ce e drept e foarte de multe feluri, dar nici una nu se poate fîli cu aceea, că e născută pre acest pămînt, așadar că ar' fi autohtonă. Toate, fără excepțiune, sunt venituri. Dar dacă vom abstrage dela Croati (Horvați), cari pot fi descendenții croaților chieși de Heracliu, între celealalte popoare maghiarii sunt cei mai vechi locuitori

1) Sie, einst die Herren Siebenbürgens und noch immer die weit überwiegende Mehrheit der Bevölkerung, waren andern Völkerschaften durch Eroberung unterworfen worden und sanken, besonders nachdem sie 1437. aufgestanden waren die Ungarn, Székler und Sachsen Bündniss zur Vertheidigung ihrer Rechte wieder sie geschlossen und sie besiegt hatten, immer tiefer in Knechtschaft. Geschichte von Ungarn. Von Ignaz Aurelius Fessler. Zweite Auflage. Bearbeitet von Ernst Klein V. B. Seite 577.

a acestui pământ. Aproape o mie de ani, de când poartă numele de Ungariă: o altă istorie de curgere a unui timp așa de îndelungat nu aflăm alta pre pământ, de când numai își aduce aminte Klio." Astfel, zice Xenopol, și aceea o ar putea argumenta Hunfalvy, că maghiarii sunt cel mai vechiu popor în Europa. Cum-așa? se află ceva în aserțiunea mea ce o'ar opune cu istoria cunoscută? După aceea zice Xenopol despre mine, că cu aceasta voiesc a documenta, că pre basa dreptului istoric maghiarii singuri sunt domni îndreptățiți a acestei țeri. (Les Hongrois seraient, d'après le droit historique, les seuls maîtres légitimes du pays.)

Dar aceasta eu nu o zic nicăiri; cea mai vechiă populațiune și singurul drept de domnire la mine trec de două concepte deosebite. Ci acela e conceptul methaphisic, sau mai bine zis methahistoric a scriitorilor rumâni, că antichitatea și dreptul ar fi una și aceeași, precum se vedește de nenumărate ori și din opul lui Xenopol; că adeca rumâni singuri sunt locuitorii de drept ai Ardealului, deoarece ei sunt cei mai vechi locuitorii ai aceleia, după cum cred; car maghiarii și sașii sunt numai usurpatori, parveniți.

(Va urma.)

P. Hunfalvy.

ÎNFLUINȚA REFORMAȚIUNII ASUPRA POPORULUI ROMÂN ÎN ARDEAL.

(Finca.)

III.

Am amintit, că biserica rumână a stat sub influință greacă și slavă. Acestea două elemente se luptau și între sine pentru domnirea pesupra poporului rumân.

Limba rumână nu s'a dezvoltat: — despre fructe de ale literaturii rumâne n'a putut fi vorba, căci numai opurile scrisă în limba greacă și slavonă aveau trecere; — cărțile bisericesti erau scrisă numai în acelea două limbi, nu numai la noi, ci și în celea două principate rumâne.

Nu îi sta în interes grecului și slavonului dezvoltarea limbei rumâne, deoarece în aceasta îi prevedeau periclul lor, așa unul cași celalalt.

Dar oare ce a schimbat mersul lucrurilor? Reformațiunea.

Puterea reformațiunii s'a manifestat în Transilvania, și aceea, că limbele popoarelor le-a adus în folosință, ear cugetului i-a dat libertatea recerută.

Ioan Honter aduce cu sine confesiune lutherană în Transilvania, și aceea o propagă cu succes între sași. În 1533 rădică tipografie în Brașov, pre care o prevede și cu litere cyrillice, de secur cu acel scop, ca să tiparească și cărți rumânești.¹⁾

Honter propagând confesiunea lutherană printre poporul rumân, vestește, că limba popoarelor e de a se respecta în biserică. El a nisuit în tot modul de a câștiga pentru ideile sale pre bulgarii, grecii și rumâni din Brașov.

În anul 1550 apare un catechism lutheran în limba slavică, ear în anul 1559 Testamentul nou în cea greacă. De secur că a tipărit cărți și în limba rumână.²⁾

În anul 1562 la mandatul vestitului jude al Brașovului, Ioan Benkner, a apărut un Evangeliu în limba sîrbească.

Despre prima edițiune a unei cărți rumânești prin tipografia lui Honter, n'avem date secure. Deoar ce n'a rămas nici un monument. Acest lucru de altmintrea îl țin foarte natural. Noua idee n'a putut fi plăcută nici înaintea grecilor nici înaintea slavilor. Cărțile tipărite de secur au fost arse, ca niște cărți eretice; s'au nimicit pre ori și ce cale, și în ori și ce mod. Tipăriturile, cași atari lucruri, cari ar fi periclitat influința slavică și liniștea conștiinței poporului, de secur au fost nimicite, așa încât nici de pomană să nu rămână.

În Brașov apare în anul 1559 primul

1882 p. 136 amintește anul de 1534 ca anul în care s'a rădicat aceasta tipografie.

²⁾ Ibid. p. 12.

¹⁾ Basil Popp: Tipografiile rumânești. Sibiu, 1833. p. 11 — 12. Könyvtárállatási emlékek. Buda-Pes'ta,

catechism românesc în urma influinței lutherane, la mandatul deciziunii magistratului brașovean.¹⁾

Referitor la acest lucru Simion Massa, de origine sasă mort la anul 1605, astfel scrie despre anul 1559:

»Eodem anno die 12 martii Johannes Benknerus, Judex Coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavi Valachorum ecclesiam, et praecepta Catecheseos discenda illis proposuit.«

Benkner aceasta o-a făcut din aceea pricină, că până atunci preoții rumâni din alte multe catechisme învățau; dar mai virtos pentru aceea, ca să propaga dogmele lutherane printre preoțimea rumână. Că apoi care catechism l'au tradus sașii în limba rumână? Referitor la aceasta zice Hașdău, că dintre nenumăratele catechisme ale bisericii grecești mai simplu și mai elementar a fost cel compus de Cyrill (din Alexandria) și de Anastasiu (din Antiochia). Ear după aceea, în secolul al VII-lea, i-a dat o formă nouă Maxim Sântul. Pentru mai marea auctoritate de auctorul acestui catechism se ține sântul Chriostom; acesta (catechismul adevărat) se compune din întrebări și răspunsuri, care a fost foarte lăfit în întregul orient.¹⁾

Acest catechism l'au adoptat și slavonii în primii secli ai creștinismului lor, traducându-l de pre limba greacă în limba lor. Din anul 1100 și posed un fragment din acel manuscris prețios, pentru care lumea slavică e și foarte ambițioasă. Astfel dela slavi a ajuns apoi și în mâinile rumânilor acest catechism, care, pentru scurțimea și precizitatea lui, era foarte ușor de înțeles, din care cauza s'a și lăfit foarte. S'au format mai multe variațiuni a aceluia; o atare variațiune au tradus și sașii.

Din catechismul edat în 1559 însă n'a rămas nici un esemplar, cauza cărui lucru o-am spus mai sus.

În Sibiu încă au înființat tipografie Sașii.

¹⁾ Hașdău: Cuvinte din bătrâni. București 1880 p. 94.

²⁾ Hașdău: Cuvinte din bătrâni. București, 1880 p. 94—95.

În aceasta tipografie apare primul op român tipărit în 1544. Reformațiunea dă viață primului op român tipărit, care iarăși e un catechism (Catechismus Valachicus), și care e scris în spirit lutheran.

În rațoțicul Sibiului din luna lui Julie a anului 1544 aceasta s'a aflat: »Ex voluntate dominorum dati sunt M. Philippo Pictori pro impressione Catechismi Valachici bibale fl. 2«¹⁾

Dat secur despre aceea, că în anul 1544 în Sibiu s'a tipărit catechism românesc. Din acest dat apoi se poate deduce cu securitate și aceea, că acest catechism a fost redactat în spirit lutheran, căci la din contra o corporațiune săsască n'ar fi șpesat pentru tipărirea lui.

E posibil însă și aceea, că catechismul apărut în 1544 în Sibiu, a fost retipărit iarăși în 1559 în Brașov; adevărat, că acestea două is unul și același. Exemplare n'a rămas nici din cel apărut în Sibiu.

Să aflat în literatura rumână un codice cu numele: »Codicele Voronețean.« Acesta cuprinde în sine documente limbice de mare însemnătate. Scriitorul lui, popa Gregorie folosește foarte consecuent consonanta *r* în loc de *n*, unde e între două vocale; rotacismul nici într' un document nu e așa de evident, ca aci.

Între alte multe cuprinde în sine Tatăl nostrul maghiar scris cu litere cyrillice,²⁾ și un fragment dintr'un catechism.³⁾ Acest codice s'a scris între anii 1580—1619. Fragmentul din catechism stă din întrebări și răspunsuri, — și e mai tot același cu alui stul Chriostom; astfel se începe:

¹⁾ Dr. Carol Szabó: *Régi magyar könyvtár* (Biblioteca maghiară veche). tom. I. pag. 8. Adalbert Wurmloch, preotul Bistriței, astfel scrie către Joan Hess preotul din Breslau: »Est hic quedam gens . . . quam Valachos nominamus . . . translatus est Catechismus in linguam valachicam atque impressus Cibinii caracteribus ut vocant Racianisis, qui quasi referunt formam graecarum litterarum. Et multi ex sacerdotibus amplectuntur cum libellum tanquam sacrosanctum, multi autem prorsus contemnunt« Wittstock: *Beiträge zur Reformationsgeschichte des Nörrnergaues*. Wiena, 1858, p. 58.

²⁾ Hașdău: Cuvinte din bătrâni. t. II. p. 7.

³⁾ Ibid. p. 99—107, unde se poate afla întregul text.

Întrebare. Creștin ești?

Răspuns. Creștin! etc.

Popa Grigorie a decopiat de undeva acest fragment, căci limbajul acestuia e cu tot altul în care nu obvine în alte rotacismul.

Să poate deduce mai cu securitate, că popa Grigorie a decopiat din catechismul lutheran, care înaintea lui, ca înaintea unui om știutor de carte, a putut fi cunoscut pe la finea secolului al XVI-lea.¹⁾

Așadar vedem, că în Transilvania reformațiunea răspândește lumină și libertatea de cuget între rumâni, și dă primul impuls la dezvoltarea limbii și literaturii rumâne.

Oare sub influința slavismului și a grecismului când s'ar fi pornit mișcarea pentru dezvoltarea limbii? De secur cu secli după aceea.

De aci înainte apar din ce în ce mai des cărțile rumâne bisericești.²⁾

În anul 1577 apare în Brașov Psalterul lui Coresi, — în 1850 tot acolo cu ajutorul lui Luca Hragil Căzania, sau Evangelia cu învățătură, — tot în acest an apare și Omiliarul.

Rumânii trecuți la confesiunea protestantică deja în 1580 au episcop. Un atare episcop e și Mihai Tordási,³⁾ care luând lângă sine: pre Ștefan Hercze (preot în Caransebeș), pre Efreut Zakán (dascal în Sebeșul săsesc), pre Moise Pestisel (preot în Lugos) și pre Archirie (protopop în Hunedoara) traduce la oaltă celea două cărți dintâi ale lui Moise, ear mai târziu și celealalte trei și le edau în Sebeșul săsesc în anul dlui 1581. Limbajul acestui op e foarte frumos.

Înșiși sașii și maghiarii stau între cei

¹⁾ Hașdeu: Cuvinte din bătrâni. t. II p. 96—97.

²⁾ Datele bibliografice ce vor urma mai jos se pot afla pre primele pagini ale Repertoriului lui Jark. Opurile eșite din tipografiile transilvane le enumără câte unul Basiliu Popp în opul său mai sus citat.

³⁾ Pre Mihai Tordási scriitorii bisericești rumâni, ca și Cipariu (Acte și fragmente. Introducere. p. 13—16) nu-l recunosc de episcop adevărat a rumânilor. De secur el a fost denumit de principii protestanți pre sama celor de confesiune Calvină, căci precum zice Cipariu (in Principia de limbă p. 104), Tordási a tradus cărțile lui Moise în spirit Calvin.

de întâi cultivatori ai limbii rumâne. Acest fapt nu se poate nega. Mișcarea începută de sași o continuă maghiarii și astfel sunt de o influință importantă asupra limbii și literaturii rumâne.

Sașii văzând că nu le succede a converti pre rumâni, încetează de a mai propaga lutheranismul printre rumâni.

O pauză oarecareva se observează pe la finea secolului al XVI-lea, când joacă Mihai eroul rolul în Ardeal, în care rumânii de aici și-au aflat un sprigin puternic. Nu preste mult însă Gavril Bethlen în tot modul se nisuește a-i recăștiga pre rumâni pre sama țerei, principii calvini is aceia, cari dispun pre teritoriul Ardealului de limbă bisericească limba rumână scoțind toate celealalte limbi din biserica rumână.

Principile Gavril Bethlen ie inițiativa pentru traducerea cărților bisericești rumâne, începând cu traducerea Testamentului nou. Însă năcasurile țerei n'au conces ca acestea traduceri să se și tiparească. Deja el însuși a voit a înființa o tipografie, însă soartea nu i-a conces împlinirea planului său.¹⁾

Urmașul său George Rákóczi în anul 1638 aduce tipografi din țeri străine, și astfel înființază în Alba-Julă tipografie română. Episcopul din Alba-Julă, Genadie, voind a eda din nou Căzania apărută în Brașov la anul 1580, vinind din Rumânia un tipograf rumân cu numele Petru Dobra, metropolitul s'a rugat de principe să-i conceadă atipări acest op în Alba-Julă, Rákóczi s-a învoit la acest lucru, și episcopul și începe la tipărirea acestui op, însă moartea îl răpește încă în acest an, din care cauză opul apare numai la anul 1641; în prefață sunt espuse toate acestea împrejurări.²⁾

De aci înainte începând tipografia din Alba-Julă joacă un rol însemnat. Șirul cărților mai virtos bisericești, redactate în limba rumână, urmează neîntrerupt.

¹⁾ Petru Bod: Brevis Valachorum Transilvaniam incolentium Historia etc. in partea a II a acestui manuscript, care poartă acest titlu: Complectitur historiam unionis Valachorum cum aliis in Transilvania religionibus (cap I. § 3.) dovedește espres aceasta ingrigire alui Gavril Bethlen.

²⁾ Basil Popp: opul citat p. 18.

În anul 1642 iese în limba rumână *Catechisis palatina* (Catechism calvinesc) de sigur cu acel scop, ca să lăţască confesiunea calvină între rumâni.¹⁾

În anul 1643 Rákóczi edă ordinaţiunea aceea momentuoasă, că adeca preoţii rumâni să nu cuteze a celebra în biserică în altă limbă afară de limba rumânească. Acest punct însemnat ocupă loc în toate documentele întăritoare de episcopi, ma mai mult chiar şi atunci când se întăreste vre-un protopop în oficiul său. Acesta sună astfel:

„Quod sacrosanctum Dei verbum juxta sacros Bibliorum Codices tam Dominicis, quam aliis diebus festivis tum in Ecclesiis suis, tum ad funera, tum vero alibi ubicunque locorum desiderabitur, vernacula sua lingua praedicabit praedicarique per quoslibet alios quoque Pastores procurabit, ac facies.“²⁾

Prin aceasta dispuseţiune, care a produs o adevărată revoluţiune în viaţa spirituală a rumânismului, s'a nimicit domnirea de aproape o mie de ani a slavismului. Limba poporului i-a fost asigurată în biserică şi prin acest lucru li s'a deschis drum liber din ţară afară şi preoţilor de origine străină. Poporul rumân a fost redat iarăş şieşi.

Prin aceasta i s'a impus tot odată principelui şi ingrigirea de cărţi bisericesti rumâne.

Traducerea rumâna a Testamentului nou făcută la iniţiativa principelui Gavriil Bethlen Rákóczi o edă; în anul 1651 apare Psaltirea, ear în anul 1657 esă a doua ediţiune a catechismului calvinesc.

La anii 1642—43 însă trăbue să ne oprim pucintel, deoarece aceasta înfluinţă se manifestează şi în celea două principate rumâne. Metropolitul Jaşilor, Varlaam, cetind catechismul acesta calvinesc edat pe rumâneşte așa a aflat, că acesta e un op plin de principii eretice, cari sunt chiemate, ca pre poporul rumân Ardelean să-l abată dela reli-

giunae sa de până acum. N-a cruţat deci oste-neala şi în cauza aceasta conchiamă sinod în Jaşi la anul 1642, la care a luat parte chiar şi patriarhul Constantinopolului, Partheria. Aici s'a redactat respuns contra catechismului Rákóczi-anu, care sub titlul de *Răspunsuri* la şi edat metropolitul Varlaam în anul 1645 în tipografia *Sucevei*.

Cu acesta s'a început o mişcare antic Calvină, care a durat până pe la finea secului. În anul 1690 luna lui septemvre apare în Bucureşti un op redactat în limba greacă contra calvinismului de la auctorul Mihai Macri.

Varlaam se exprimă în respunsul seu într'un mod defăimător asupra calvinismului.¹⁾

Tot în acela sinod ezice şi Moldova, că în biserică e de a se întrebuinţa limba rumână.

Până când însă în Ardeal se nisuesc cu tenacitate consecuentă spre stirpirea elementului slav ic întreg — până atunci atât Moldova, cât şi Muntenia 'şi în schimbă politica bisericască; limba rumână nu numai nu o respectează cum se cuvine, ci din contră, o espulseză din biserică.

Theodosiu, metropolitul Bucureştilor, care în privinţa bisericască a eserciat potestate şi asupra Ardealului, pentru ardeleni edă acel mandat strict, că adecă să nu cuteze a se folosi de limba rumână în biserici.²⁾ Metropolitul se nisuesc a-şi argumenta aceasta poziţiune a sa prin neperfectiunea limbei rumâne, adăvărata cauză însă e calvinismul şi mandatul principelui şi ducerea îndeplinire a aceluia.

Slavismul acum a văzut lămurit, că ce periclu mare e pentru el folosirea limbei materne în bisericile rumâne.

Însă dispuseţiunea metropolitului Theodosiu n'a avut nici un rezultat. Lucrurile ş'au urmat cursul său fără de nici o pedecă.

Cercul de vedere a rumânilor din ce în ce a luat o estensiune mai mare, şi împreunăşindu-se cu reformaţiunea, nu o-a ţinut

¹⁾ Petru Bod : Opul citat, partea citată în §. 4. Acest catechism l-a edat pe şesesele Academiei rumâne, cu esplicările recerute, George Bariţiu în 1879 în Sibiu.

²⁾ Aceasta diplomă alui Rákóczi în întregul său o reproduce P. Maior în opul său numit : Istoria bisericască pag. 72 şi următoarele. Asemenea scrie si Petru Bod în opul său citat t. II. cap 1. §. 5.

¹⁾ Alesandru Urechea : Schiţe de istoria literaturii române p. 103—104. 129—131.

²⁾ Alesandru Urechea : Schiţe de istoria literaturii române p. 171—172.

mai mult de o invențiune diabolică, de care ar trebui să se spăimânteze.

Contrastul acela celatant, care s'a observat la început între rumâni și între cei de legea nouă, din ce în ce a slăbit, așa încât pe la finea secolului eugetarea acestui popor o aflăm de totul reformată, când adevărat observăm, că în unele puncte, părăsind religiuinea strămoșască, do care se legau foarte tare (cu tenacitate) pe la începutul secolului, și-o străformează și primește unirea cu Roma

Acestei unire reformățiunea i-a dat viața; fructul nisuițelor și mișcărilor calvininilor în aceasta privință l'a cules Roma și catholicismul.

Dintre opurile apărute în tipografia din Alba-Julă vom mai enumăra următoarele:

În anul 1685 apare opul intitulat Cărare pe scurt, în 1687 Rânduella, în 1689 Molitvelnic, în 1689 Poveste.

În anul 1658 tipografia a fost nimicită prin invasiunea turcească; în 14 Iunie 1674 Mihai Apafi dispune reînființarea acestei tipografii. Pre Gáspár Tiszabetsi episcopul Orthodox îl conerece, că „să inspicieze“¹⁾

Tipografia s'a restaurat într'adevăr, și într'aceea, după cum am văzut, se tipărese și după acea multe cărți rumânești la învoirea directă și cu ajutorul principilor. Aceasta tipografia a sustat până în anul 1702, când apoi a încetat, și după unii se susține că a fost dusă în Cluj, iar după alții, că la Blaj.²⁾

Aceasta tipografie așa se vede, că în anii din urmă a ajuns în mânilor iejuiților.

După ce unirea rumânilor cu Roma a fost plănuită, iejuiții s'au îngrigit de aceea, ca să aibă la îndemână catechismul, cu ajutorul căruia pre cei convărțiți să-i întărească în noua credință. Paul Baranyai iejuit din Alba-Julă în anul 1702 și edă acest catechism; și acesta a fost fructul ultim acelei tipografii.

Noi însă n'am enumărat toate acelea opuri, cari au văzut lumină, din maritimitatea principilor ardeleni, și nici nu am atins toate acelea mișcări, cari au influințat binefăcător asupra culturai române. Celea espuse însă sunt pre deplin de ajuns pre dovedirea aceleia lucru, că adevărat spiritul rumânilor re-

formațiunea la chemat l'a viață, din letargia, în care se afla; îngriței principilor naționali e de a se mulțumi, că poporul rumân și-a redobândit drepturile limbei sale în biserică. Îngrițea principilor protestanți a înviat și în celea două principate rumâne conștiința națională, așa încât și aceia — deși mai târziu, totuși au introdus limba rumână ștergând pentru veci pre cea slavonă și greacă.

Forța maghiară a luminat așadară înaintea poporului rumân în acești secli, aceasta nu se poate nega. Influență maghiară a dat direcțiunea limbei și literaturai, tot acesta e lucru știut, cine nu recunoaște acest fapt acela lucră contra convingerei sale celei mai bune.

Unde e dar apăsarea de rassă și de religiuinea, despre cari cu atăta predilecțiune le place a vorbi istoriilor rumâni, când schitează întâmplările acestor secli? Căci dacă vorbim de persecuțiune, de apăsare de rassă, atunci acuasăm cu o adevărată nebulie principii că ei așa au apasat pe rumâni, încât le-au concesesericierea liberă a limbei și a eugetărei, în loc de ai fi despoiat de amândouă acestea, dacă deja ar fi dispus de iele mai nainte. Principii n'au luat, ci din contra, au dat.¹⁾ Nu l'au apasat din punct de vedere religionar, ci l'au rădicat la ei; căci după concepte clare, principii secur au voit numai bine atunci, când s'au nisuit a rădica pre poporul rumân la un nivou mai înalt, în o sferă mai curată din labirintul credinței deșerte.

Observăm, că principii maghiari aproape s'au luptat pentru asecurarea folosinței limbei rumâne, față de curențul slavisațor ce vinea din celea două principate rumâne. Ardealul a trebuit apărat în aceasta privință. De secur, că aceea numai pentru poporul rumân a fost fatal, că adevărat el a fost supus bisericeste sub o atare potestate, care în continuu l'a sugrumat limba, datinele, ear moralul i-la falsificat.

Între atari împrejurări nu e de mirat dar, că principii s'au nisuit ca pre poporul

¹⁾ În locul literilor cyrillice maghiarii încep mai întâi a folosi în Ardeal litere latine. Grigoriu Moldovan, Budapesti Szemle 1837 fascicel. din octb. Latin. dák stb. irásjegyek kérdése a románoknál. (Întrebarea semnelor scrisorali latine, dacice etc. la rumâni.)

¹⁾ Cipariu: Archiv. p. 575—576.

²⁾ Basil Papp: Tipogr. Rom. p. 36—37.

rumân, prin primirea dogmelor protestantice, să-l câştige pentru fidelitatea acestei țări să-1 întarească și să-1 susțină.

Înfluența maghiară a dat barēm ceva; dar ce a dat influența greacă și slavonă popoului rumân? Nici un bine, nici barēm atâta, cât ar putea birui un țințar! Însă daună și suferințe au cauzat în deajuns! și totuși ce șod lucru. Înaintea istoricilor rumâni totuși numai maghiarii au fost adevărații tirani ai rasei și religiunii rumâne!

Băta însă are două capete. Acum să vedem cum a fost toleranța religioasă și în Rumânia; și să esaminăm și aceea, că oare aici boierul rumân cum a tractat cu iobagiul rumân? Căci aceea, că poate o rassă străină față de poporul rumân, cum e cea maghiară, pre teritorul maghiar s'a purtat în mod mașter, încă se mai poate ierta, dar aceea, că rumân a tractat cu rumân pe teritor rumân astfel precum arată istoria — aceea faptă de abia e cu puțință a o escusa.

Istoricii rumânii apoi mai înainte de toate se întorc în contra boierimei rumâne, când voiese a vorbi de atrocități și brutalități.

IV.

Să privim în Moldova.

Și să luăm la mână lucrarea lui Christophor Lukácsi,¹⁾ dintr'aceea ne vom convinge că acolo cum au tractat principii cu armenii catholici. Minasz Thochati²⁾ scriitor armean contimpurean și martor sculat a descris detaliat persecuțiunea. Acest manuscris prețios constă din 110 strofe, și e unul dintre decorele bisericesti armene din Gherla, au adus ca suvenir armenii din Moldova și Muntenia. Stee aci câteva părți din aceea lucrare, care e scrisă în limba armeană:

În anul 1551 rumâni au de mai mare vodă pre: Ștefan; în țara acestuia locuiesc mai mulți armeni cinstiți, cari toți 'su creștini buni; pre aceștia însă îi ajunge un pericol repentin. Într'o duminică dimineața (August 16. 1551) Ștefan vodă intră călare în biserica armeană cu branul Preacuratei Ver-

¹⁾ A magyarok ősolei (Strămoșii maghiarilor) Cluj, 1870 p. 253.

²⁾ Armenia fasciculul din Iuliu an. 1887, pe pag. 207—208.

gure, și luând cuminecătura de pre altar o a trântit de pământ, care apoi a fost călcată de picioare afurisite.

Tipurile bisericesti, tipul altarului principal, crucele și paramentele sante, toate au fost esportate din biserică. Ear preoții și călugării au fost prinși și legați și astfel aruncați în temniți.

În cealaltă zi toate-celea au fost duse din biserica Sucevei; ear după aceea a fost bombardată cu tunurile aduse din cetate. Cine cum, și încăitau a putut și-a cercat refugiu prin păduri, prin pivnițe; tipurile și clopotele au fost duse la biserica rumânească a Sucevei.

Apoi după toate acestea principiile a edificat pre apa ce curge aproape de Suciava o casă din materie combustibilă și adunând în jurul său pre armeni astfel i-a agrăit: „Să vă faceți cu toții rumâni și să vă botezați pre legea noastră; dacă veți accepta religiunea greacă, vă voiu încuia în aceasta casă și vă voiu nimici prin foc.“ Apoi dintre ei prinde pre mai mulți și îi botează cu sila pe legea greacă. „Cine se va opune, acelaia îi voiu tăia mâinile și îi voiu scoate ochi.“ Pre episcop l'au tuns l'au ras și l'au îmbrăcat în vestminte, de cari purtau preoții de ritul grec. Ear pre femeile le-au îmbrăcat în haine rumânești.

Suferințe nespuse au îndurat grecii. Iulian, Holoferne, Herode n'au îndeplinit atari fapte.

Pre voithii — juzii armeni — i-a chieșmat înainte sa și i'a botezat pre toți. În țara mea — zice vodă — să nu rămână armean, ci toți să trăiească după lege greacă. După toate acestea apoi a demândat, ca să strice toate bisericile armenești, cari au fost edificate de armeni în R. Serat, Jași, Vărlin, Botoșeni și Roman. Armenii din Botoșeni i'au promis voivodului toate juveraicalele din biserică dacă va fi cu cruțare față de biserica lor, însă totul a fost lucru zedarnic, și aceasta a fost dirimată!

Chacshadar, preotul orașului Roman, încă a suferit foarte mult pentru religiunea sa; i'au legat mâinile și picioarele și i'au scos ochii. La vezul acestor lucruri înfiorătoare foarte mulți armeni au părăsit țara rumânească.

Accasta faptă însă a fost numai înce-

putul persecuțiilor, culmea însă a ajuns sub domnia lui Duca vodă în anul 1668.

Atunci însă — scrie Lukácsi — armenii amărâți, pentru apărarea celor mai sante interese, au luat la mână arma ultimă a desperării și ajutamați de unii Moldoveni resculați, au strimtorit pă principe în cetatea Sucevei, de unde numai în anul 1669 a putut scăpa și atunci numai prin ajutor turcesc.

Armenii alungați de turci de sub cetatea Sucevei s'au retras în munții ardeleni, de unde apoi cu concessiunea lui Mihai Apafi I-ul s'au eșezat în satele de la poalele munților.

Toate acestea persecuțiuni de acolo și au originea, că pravila pre tot poporul de rit ne grec, mai virtos pe armeni, îi dechiară deeretici, de cari trebuie a se păzi, și cu cari preste tot nu e ertat a veni în atingere.¹⁾

Armenii și-au aflat apoi liniște pe pământul Ardealului, după-ce au fost alungați din Moldova liberală. (?¹⁾)

Dar poate s'au bucurat de liniște în Moldova catholicii de origine ne armeană? Nici decum! Iejuiții duși în țară sub Vasilie Lupul încă au fost alungați și astfel propaganda catholicismului s'a curmat.²⁾

Istoria rumânilor dovedește, că rumânii n'au suferit pre pământul lor nici rassă, nici religiune străină. Atât religiunea cât și naționalitatea străină a fost persecutată pretutindenea, numai influința slavismului și a grecismului nu o-a putut frânge, și nu pentru aceea, pentru-că acestea două („cu limba lor sântă³⁾) în biserică aveau potestatea în mână, și nu pentru aceea, pentru-că influința acestora se începe din trecutul neguros, pre când poporul rumân încă n'a fost consolidat în stat.

Dar nici pre aceștia nu i-a iubit nici când. Când aveau numai ocașiune și pre aceștia îi atăcau; s'au dacă nu îi puteau persecuta cel puțin îi satirisau aspru.

Turcilor nu le era ertat a-și edifica pre pământ rumânesc moscheu, sau altfel de casă de urgăciuni; rugăciunile nu și le puteau zice în locuri publice sau comune.³⁾

¹⁾ Pravilla bisericască. Edițiunea Academii rumâne. București, 1884. p. 85.

²⁾ Alesandru Ureche: Schițe . . . p. 203—204.

³⁾ Cantemir: Descriptio Moldaviae. București, 1885. p. 130.

Jidanilor le era ertat a-și edifica biserici însă numai din lemn, dar nu și de peatră.¹⁾ Apoi cine nu-și aduce aminte de persecuțiunile jidanilor, cari au fost curat de caracter religios. Ce să zicem despre aceea intoleranță religioasă, ce sa escat în Ardeal între uniți și neuniți îndată după unire, care de almintrea și azi se esperiază. Destul de trist lucru! Căci de almintrea a nu fi cu mult mai departe! Se persecutează unii pre alții și azi în tot modul ce să poate numai escugeta.²⁾

Sau doară metropoliții s'au bucurat de o liniște oarecarevă în pozițiunea lor? Nu! Vozii i-au alungat din scaunele lor după plac, i-au esilat, i-au aruncat în temnițe după cum le vinea lor la socoteală, precum ne dovedește cazul lui Varlaam și Mitrofan.

Cine poate afirma, că în celea două principate barămi cât de cât să fi fost respectate confessiunile străine?

Pruncii calviniștilor și azi 'su obiectul batjocurei celei mai mare; ear cei mai mari se nisuesc a încunjura ori ce neplăceri pre pământul rumân, căci la cas și când ar avea dreptul, nici atunci n'ar dobândi satisfacțiune. Dar soartea jobăgimei cum a fost în acei doi seclii în celea două principate? Cu mult mai tristă decât a jobagilor din Ardeal. Cu toate că acolo și domnul și iobagiul a fost rumân, și oare domnul respectatu-și-a rassa sa ce era reprezentată prin jobagiul său.

Principile atâta dare arunca pre bietul popor, câtă voiea.³⁾ Singur numai dela voia atârna, că cine și cât să plătească. Darea locuitorilor a fost foarte mare, deorece lăcomia principilor n'avea țermuri. Ca unul sau altul să se poată susține pre tron avea lipsă de sume enorme, și fiind mulți rivali avea lipsă de a corumpe mult prin Stambul.⁴⁾

Boierul rumân nu mai era în stare a plăti darea enormă, și ea să se scape de multe neplăceri, și vindea averea pre el însuși și familia sa; unul sau altul și-a vîndut fata

¹⁾ Ibid.

²⁾ Vezi: Budapesti Szemle 1863 t. XV. p. 54 și 81. Articulul contelui Dominic Teleki despre „cei doi călugări“ (A két kaluger.)

³⁾ D. Cantemir: Descriptio Moldaviae p. 133.

⁴⁾ J. Brezoian: Vechile hist. alle României. p. 76.

sau feciorul său etc., sau jobagii săi, cine cum s'a putut ajutama așa a făcut. Și astfel s'a dezvoltat rușinosul comerț cu oameni. Omul în cele două principate a ajuns a fi marfă de vânzare. S'au vîndut pre sine și au devenit robi. Atari contracte de vîndere cumpărare s'au publicat zilnic prin foile rumânești, căci numărul lor e foarte mare.¹⁾

Așadar aici pre lângă jobagime s'a mai dezvoltat și adăvărata robie, sclavie. Sclavul nu dispunea de voia sa; dacă s'au căsătorea de muiere putea să-și iee numai sclavă, ear în locul femeii luate domnul sclavului era dator să dee o altă femeie.²⁾

Și boierii rumâni încă s'au vîndut p' sîne, ca să fie considerați ca țigani. Mulți rumâni au devenit după aceea țigani, luând în căsătorie câte o femeie de țigan

Rumânimea din Transilvania a emigrat cu mulțimea în cele două principate; engetând în sîne, că acolo vor avea o soarte mai bună. Dar soartea lor s'a schimbat spre mai rea. O dispusețiune alui Mihai vodă în privința brutalității nu are țermuri. După-ce acei jobagi, pre cari îi numeau vecini, și-au părăsit domni și cugetau la alte lucruri. Mihai voda, marele, așa a dispus, că atare jobagiu unde s'au afla, acolo să rămână de sclav p' vecie.³⁾ Vasile Lupul edă pre sama poporului său codicile de lege. Într'acesta stă scris, că dacă va fugi prostul, să nu cuteze nimene a-l băga la sîne, ci să-l prindă și să-l ducă la domnul său de mai înainte.⁴⁾

¹⁾ Atari contracte publică Ilarion Papiu: în *Tesaur de monuminte*. t. I. p. 391—393. Convorb. literare anul 1887 fasc. 1 p' 9 și următoarele s'au pot ceti atari contracte.

În Muntenia pre atari săteni decăzuți îi numeau robi și rumâni. Așadar cuvîntul „rumân“ trecea în samă de jobagiu, rob.

²⁾ Încă și în timpul mai recent au obvenit înaintea judecătorilor atari contracte neumane (1882 J. Brezoian: *Opul citat* p. 78—79.)

³⁾ Însuși Mihai vodă, viteazul, încă a cumpărat „rumâni“; așa el a cumpărat p' Miclea, Voinica, Barbul, Popa, Oprea, cu familii cu tot, din satul Costeș (și a dat peste ei mai departe) și el încă i-a vîndut mai departe. Tot el a cumpărat și locuitorii comunei Miksienes, din cercul Ilfo și apoi i-a donat lui Leka. Vezi: *Convorb. literare*. București, anul 1887. p. 10.

⁴⁾ G. Missail: *Epoca lui Vasile Lupul*. pag. 49.

Cine ar' li în stare a descrie toate acelea, brutalității, cari le-au îndeplinit boierii față de jobagii, de sclavii lor? Pre fugari îi ardea în fruntea cu fer ars, ca astfel să fie distinși de ceilalți; ear țiganilor fugari le ciuntuau nasul.¹⁾

Boierii cei mari până acolo au ajuns încât boierinașii aproape au dispărut cu proprietățile lor mai mici, au devenit sclavi; s'au format proprietăți mari, constătătoare din câte cincizeci și șasăzeci, ma și mai multe sate. Cu timp 3 părți din poporul au devenit sclavi.

Că cu câtă tenacitate s'au legat acestea două principate de sistemul jobăgiei, dovedește aceea împrejurare, că aceea s'au șters numai prin legea publicată în 14 august 1864 și întrată în vigoare în 23 April 1865 după multe și vehemente dispute.

Boierii²⁾ n'au voit a elibera pre poporul rumân, pre când domni maghiari în 1848 din bună voie ș-au eliberat jobagii sei redându-le libertatea, precum și pămîntul lucrat de ei până atunci.³⁾

Din cele espuse până aci apare, că între relațiunile jobagiale ale Ungariei și Rumâniei a fost deosebire foarte mare. Acolo s'au dejosit așa de tare nici când nu ș'au uitat de aceea că și jobagiul e om.

La noi băieții ul jobagiului putea umbra la școală, așa ceva demânda espres legea,

¹⁾ Theodor Burada: *Creșt. plutașilor*. p. 16—17.

²⁾ Cuvîntul boier oarecîndva a însemnat o demnitate înaltă, (aristocrație, și urmașii boierilor și azi) s'au numesc așa). Dar acest titlu nu însemnează nimic — mai virtos fără averea — ci cel mult atîta, că e de viță vechie română. În timpii din urmă a însemnat nobilitate. Cuvîntul boier = bovis herus, tocmai așa, cași cavalier = cavalli, herusevaler. Rumânii vechi mergeau în resbel pe care cu boi. Dr. Vasile Pop: *Opul citat* p. 6.

³⁾ În timpul eliberării toată Rumânia consta din 71000 de domenii domnești și 1493 domenii de stat, pre acestea au fost eliberate de toate 414,435 familii de jobagiu; sclavii au capătat numai libertate personală. Între jobagi s'au împărțit aproape 3 milioane pogoane (cu ceva mai mult de un iugăr de pămînt, pentru care au plătit în prețu de rebonificare aproape 15 milioane franci. Dr. Vasile Pop: În tocmirile constituționale ale Rumâniei. (România alkotmányos intézményei) Sátoralja-Ujhely, 1880. p. 4—5.

-- aco'o nici vorbă nu putea fi de așa ceva ³⁾

Boierul rumân se înclina la acelaș Dzeu cu jobagiul său, era din aceeaș rassă, de aceeaș religiune și totuș a vîndut pentru bani pre deaproapele său, rassa sa și pre acela care aparținea acelei bisericii.

De aici se scoată istoricii rumâni esempelele acelea, la auzul cărora la om i se scoală pîrul în vârful capului, atunci, când voiese a vorbi despre persecuțiune de religiune și rassă.

Suferințele poporului rumân din Ardeal nu le ameliorează neumanitatea celor din Rumânia. Și la noi a suferit jobagiul, a avut

³⁾ Articolul de lege s' cdat în Alba-Julă la anul 1624 dispune strict, ca copii jobagilor să nu fie împedecați dela școală.

zile friste, și amărăciunile lui nici nu le putem înțelege pî deplin, noi, cari trăim în o patriă liberă. Unele fapte neumane și aici au obvenit.

Numai aceea am voit a dovedi, că decăt sistemul jobagilor la maghiari a fost un alt sistem și mai crud la rumâni, -- căci până când poporul rumân, pre lângă sistemul maghiar s'a înmulțit, a putut ajuge la conștiința spirituală, până atunci în Rumânia a scăzut și spiritualminte a degenerat cu totul.

Jobagii din Ardeal au aprins facla culturai înaintea boierilor din Rumânia. Acești jobagi le-au trezit conștiința dormitantă. Acești jobagi au fost cu un seclu mai înainte decăt domnii îngînfați ai Rumâniei!

Grigoriu Moldovan.

MEDICINI POPORALE ROMÂNEȘTI.

(Urmare.)

35. *Rosura de stomac jigărae (hasrágás).*
Provine mai mult din mîncare neregulată; apoi din răceală, obosală, iritare de lîmbrici și spasmi.

Morbul nefind periculos se curează ușor prin aplicare de legători calde pî foale și apoi bînd teiă de cuișoare sau ceapă roșă sdrobotită bine.

36. *Răgușala. (Rekedtség).*

Răgușala -- dacă nu e împreunată cu ferbințeli, tusă mare și înghițișe forțată -- se poate considera de un simplu catarr (hurut.)

Răgușala se curează luând gălbenuș de ou în amestec cu zăhar galbén sau tea de nalbă albă (*Althaea officinalis.*)

În cazul când aceea e împreunată cu tusă mare și înghițiri forțată e mai la loc a aplica următoarea medicină: ia o cărpă și udându-o mereu cu apă rece o aplică pe gât-lej; dacă nice așa nu înceată tusa -- rîzălește hrean și amestecându-l în cuantite egală cu făină de șecară stropește-l cu oțet și îl pune învîlit în o cărpă pe gât-lej. Îndată ce sîmțēști ferbințeli mari îl delaturează, ca să încunjuri aprinderea. În cazul cel mai rău recurgem la aburire cu fertură de sîmânță de in (*Linum usitatissimum*). Aceasta aburire

se întemplă așa, că când ferbe oala o luăm de o parte și astupându-o cu un tolcer, coada aceluia se viroște în gura celui morbos tîmp ca de $\frac{1}{4}$ oară.

Dacă morbul tot nu trece -- mai ales a copii -- acela schimbă în grumăzare difterică).

37. *Dorerea de dinți.*

Dorerea de dinți provine mai ales din sfîrmarea obiectelor tari.

Sē crede mai mult că cauza esențială e necurațirea aceloră. Între dinții necurațiți se îngrămădesc a mulțime de resturi de mîncări, cari produc miros greū din gură și totodată dau anză la încuibare de vermuleți. Vermuleții sapă în giurul dinților, cari devin găușoi.

Ca să scăpăm de dorere, -- departînd vermuleții -- se recomandă următoarea aburire:

Punem la foc o oală cam de $\frac{1}{2}$ litră cu apă; în foc băgăm 9 bicași spre a-sē înroși.

În tîmpul acesta punem pe o lespede ar, pe care turnăm sîmânță de măsalar (*Hysoscianus niger*) ca să producă fun. Acuma luăm un talger udat cu apă, și-l ținem deasupra jarului fumegînd ca să-sē prindă fumuj de dînsul. Dupăce s'a afumat bine, punem în

el apă din oală și acoperindu-ne capul cu o haină, aruncăm din bicașii roșii unul pânăce să găta toți. În timpul acesta gura o ținem căscată aborii să străbată printre toți dinții.

Finindu-se aburirea, vom observa că în talger sunt o mulțime de vermuleți.

Dacă dorerea încă n'a încetat total repetăm aburirea descrisă până când în talger nu vom mai găsi vermuleți.

Alt mijloc de cură e frecarea ginginelor și a dinților cu sare comună.

Dacă după aplicarea acestor medicini dorerea nu mai încetă atunci dintele găunos trebuie scos fără cruțare.

Copii sufer de doreri mai ales când li s'e schimbă dinții laptelui. Ca să scapă de doreri e bine a scoate dinții găunoși clătina-tori. Ei s'e scot și din motivul, că împedecă creșterea regulată a dinților statornici. Aceștia devenind strîmbi împedecă vorbirea, vatămă limba și chimosesc frumșeta gurei. Sângele s'e oprește ținând apă rece în gură, la cas contrar băgăm în gură globurile de hârtie s'ugătoare ori de suger (dop de plută) strîngând copilul făclile spre olaltă.

38. *Încucirea udului* (pișatului).

Udul s'e poate încuia sau total, sau numai în parte adecă când udarea s'e efp-teuște între doreri.

Încuierea udului provine mai mult din m'ncări prea aromate și uneori din spasmi (sgârçiuiri).

Curarea morbului s'e întempla prin sc'ldători calde, aplicând după aceea pe uretră și foale cataplasme calde. Alt mijloc de curare e fertura de napi galbini (Napobrasica) de urez (Hordeum vulgare) ori și de nalbă mare (Althaea rosea), care s'e iea după scaldă demineața și sara în porțiuni mărișoare.

39. *Opăreala copiilor mici*.

Opăreala s'e ivește cu deosebire la locurile încrețite, — producând la cea mai mică mișcare ori atingere usturime.

Opăreala s'e poate preveni prin sc'ldare, după care locurile încrețite s'e sbicese totdeauna cu o c'rpă de p'nză curată și moale.

Dacă prelângă toată curațenia v'un copil e opărit, nu întărziem al cura în următorul mod: Locul opărit după sc'ldușă il ungem cu oleu proaspăt sau în lipsa acestuia, presărăm făină de s'ăm'ntă de licopodiu. Dacă

nu avem nice de aceasta, e bine a presera locurile opărite cu făină de mălai, care mai întâi s'a prăjit. În multe casuri ne bucurăm de succes și cu pulvere de mal.

40. *Răcirea stomacului*.

Când cineva s'a răcit la stomac, — va folosi cu succes admirător următoarea medicină: S'e pune la foc o uleoa cam de 1/2 litră cu apă. Când ferbe apa va torna în oală o anumită cantitate de chimin ca să fearbă bine (p'ănăcând apa e galb'ănă bine). Acuma va lua cu 3 degete fruz'ă uscate de mintă creață (Mentha crispata) cari încă ferb ca o minută. După ferberia acestora punem în o f'ngiă zăhar alb, pe care turnăm prin străcurătoarea din ulceaua numită. Tea căști-gată s'e bea cât numai s'e poate de ferbinte.

Pe foale aplicăm un fedeu înc'lzit și așa dorerile încetă momentan.

Notă: Omul s'e poate răci la stomac mai ales vara sc'ldândușe sau doară adormind — noaptea — desv'ilit. Eu mărturisesc, că odată răcindu-m' am suferit astfel de doreri încât credeam că s'f'er de limbricul cordelat. După comunicarea casului cu o femeie, aceea m-a curat momentan cu medicina de mai sus.

41. *Frigurile*.

După credința popoarăla frigurile sunt de 72 de feluri.

În urmarea acesteia, ele s'e curează cu 72 de pilule pregătite din p'âne de păpușoiu. Cel morbos iea cu s'ine cele 72 pilule și s'e duce la c'amp — în z' de Vineri când luna e în sc'dere — unde g'ăsește mușinoiu. Îndată ce a ajuns la mușinoi ingenunchiă jos, și z'când de 3 ori „Rugățiunea Domnului și Credeul“ împl'ntă pilule în mușinoiu.

Notă: Pacientului, în decursul m' rge-rei și venirei sale dela c'amp, nu-i este ertat a saluta ori a resaluta și nice a privi înd'răpt. O altă credință:

Frigurile fiind împreunate și cu semn s'e mai curează și așa că, când doarme morbosul s'e pune pe d'nsul o covată mare. După ce covata s'a așezat în liniște, — ca morbosul să nu ș'ie nemica — s'e iea o oală și tr'antește de covată cu așa potere, încât morbosul de spaimă să s'e scoale oblu în pecioare.

Dacă morbosul, în urma m'riinei sale nu s'ar putea acoperi cu covata e bine a turna pre el o cofă întregă cu apă rece. Aceasta-i

va cauza chiar aceea spaimă, care i o cauzază și covata. Cu acestea maniere se crede, că morbul se curează cu deseversire. Curarea rațională însă stă din următoarele:

Când bolnavul sîmtește frig, se așază așternut cald; apoi i-se dau teiuri calde din flori de romăniță (chamomila) de soc, de teiu. Când sîmtește căldura să-se acopere ușor. Pe cap i-se pun cataplasme reci; în contra setei i-se dă suc de citroană în foarma de limoană.

În timpul asudării nu se așteaptă alt tratamēt decât liniște și paciință. Când pelea e de tot rece e bine a-l freca cu spirt ori cu oțet de vin și al acoperi cu haine calde. La vărsături se dau picuri de tinctură de opiu pre o bucată de zăhar.

La perderea puterei fizice se dă cafea neagră, vin vechi, spirt de camfor.

Māncarea să conștee numai din supă de carne, de secărea ori din alte ferturi zămoase și ușoare.

42. *Mușcătura de animale răpitoare* (câni, dihori etc.)

Nu arareori se întemplă, că omul fiind mușcat de câni etc. trebuie să pătimească de doreri mari și astfel să devină neapt de lucru pre mai mult timp.

Ca de o parte să-se evite șpesele enorme cu medici, ear de altă parte ca cel morbos să-se cureze mai îngrabă, se recomandă următoarea medică de casă:

Îndată după oprirea sîngelui, ca mușcătura se nu treacă în aprindere aplicăm pe rană o răză curată înmuiată în balsam pregătit cum s'a arătat la punct 26.

A doua zî pregătim o turtă din ceară de stup, în care amestecăm și pēr de om tăiat mērunt.

Turta astfel pregătită o aplicăm pe rană, care cel mult în 7—8 zile se vindecă cu deseversire fără alte urmări neplăcute.

43. *Mușcătura de albine, vespi și alte insecte veninoase.*

Adeseori se întemplă, că mai ales copii, — în urma fineței pelei lor — sufer de doreri mari în urma împunșeturei de vespi etc. În unele casuri unii chiar leșină.

Când ni-se întemplă o astfel de neplăcere, mai întâi căutăm acul, care să'l scoate sub ori-ce condițiune.

După scoaterea acului luăm o riză oleoasă și începem a freca locul împuns. Când n'avem la îndemână oleu, ne folosim de apă sărată (murătoare) ori ceapă roșă pusă pe locul împuns, sau și pămēt.

Când cineva e mușcat de gāt, e bine să folosască galgarisme de oleu, din care poate și înghiți puțin.

Cea mai bună medicină e apa mestecată cu spirt de amoniac, câte 20 picuri și o lingură de sare pusă într'o 1/2 litră apă. Cu această soluțiune se udă rize curate și se aplică pe părțile mușcate.

44. *Arderi și opăriri cu apă clocotindă.*

Dacă cineva s'a ars cu foc, dar fără a i-se despoia pelea, e bine să țină partea vătămată spre foc lin; prin aceasta dorerile se mai alină. După alinarea dorerilor, membrul ars se înfășură în decurs de 2—3 zile în bumbac ca astfel dorerile să încete cu totul.

La cazul când prin arsură pelea s'a beșicat, nu întârziem a aplica o riză înmuiată în oleu de lemn ori de in mestecat în părți egale cu apă de var schimbând legătoarea de 2—3 ori la zî.

Când arsura negrește și pute, folosim cu succes legători cu soluțiune de var stēns. Un alt mijloc și mai bun e pulverea de sodă bicarbonică preserată pe arsură.

La opăriri — după ce desbrăcam cu atențiune membrul respectiv, spre a nu se despoia pelea — folosim cu succes tot legătorile de mai sus.

45. *Urdinarea* (diareia sau mergerea foalelui.)

Urdinarea provine mai mult din răceală și se cunoaște pe deseale escrimtări (hălegări.) Dacă aceasta nu se curează la timp — la copii — trece în strînsoare (vezi p. 29.)

Curarea urdinării se întemplă în modul următor:

Se răzclește cu un cuțit ceară roșă (ceară de sigilat) în un pocal be vinars. La început cam 1/4 parte a pocalului cu ceară, ear cele 3 părți cu rachi. Luând morbosul de 3—4 ori din această medicină va scăpa de urdinare.

Cafa neagră, în multe casuri încă face serviții bune în această privință.

În unele casuri o parte a intestinului gros casă afară, în acest cas purcedem la tog-

mirea lui în stare normală, ce se întâmplă așa: presărăm intestinul cu pulvere fină de colofoniu — firește culcându-se morbosul cu foalele în jos — apoi cu degetul arătător uns cu ulei de lemn împingem intestinul în lăuntrul. Pentru înmăjurarea repețirii acestui caz e bine ca mai ales copiii la lipsăle fizice să sază pe scaunul eșitoarei astfel, ca picioarele totdeauna să-le atârne liber în jos.

46. *Escrimentare (balegare) forțată și neregulată*

Unii oamenii se căcesc, că sufer în escrimentare neregulată. Atari oameni își fac lipsăle fizice a-le bălegarei numai odată în 3—4 zile, și atunci între doreri și sforțieri mari.

Dacă cineva e espus unui atare morboșiazicând, — spre ușurarea sa proprie și spre regularea funcțiunei organelor interne, va folosi cu succes admirabil oleu de ricin luat în porțiuni mari tot la a 2-a demineață pe nemâncate. După aceea va face mișcări obositoare timp de $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ de oară, când va observa că medicina și-a avut efectul dorit.

Tot cu acel succes se pot folosi — dacă dispune — și pravurile „Seidlitz de Moll.“ Să capetă în prăvălie (apotecă) de 10 cr. 2 pravuri deosebite. Pravul numit să bea demineața pe nemâncate așa, că în un poc al de $\frac{1}{4}$ litră punem apă curată în care turnăm atât pravul din hârtia cea albastră. Îndată ce s'a disolvat acest prav, turnăm și celalalt din hârtia albă. Acest din urmă produce momentan o ferbere mare; când ferbe mai tare bem întreagă fluiditatea și începem a face mișcări continue. Efectul beuturii acesteia îl va observa pacientul îndată după expirarea timpului de mișcare.

47. *Venin și alte materii rele din stomac și intestine (vulgo: rast rău.)*

De multe ori omul deși observă o anumită regulă în alimentațiune, dar totuși se căește de doreri de cap, de rânză etc. Ne este cunoscut tuturora, că internul omului se asemănă unei mașini care încontinuu cere apă și foc, dupăce altcum nu-și poate îndeplini funcțiunea sa. Focul distruge tot ce i-să dă spre mistuire, lăsând în urma sa o șgură oarecare. Focul omului constă din alimentațiunea sa. Alimentațiunea nu întârzie a lăsa în urmă-și ceva șgură, care după zisa poporului nostru să represintă în formă de rast rău. Pă-

năcând aceasta șgură nu să delaturează, funcțiunea organelor interne devine împedecată în cățva.

Am conoscut în tîmpul inspectoratelor regești de dare un inspector, care să căia, că de un tîmp oarecare n'are apetit, suferă de doreri de cap și când scrie de regulă i să păinginesc ochii încât tîmp ca de una oară nu vede numai ca prin o șită de tot deasă.

Spre uimirea sa și în butul multor prescrieri medicali, o muiere la curat pre deplin cu pravuri „Seidlitz de Moll.“ A luat adecă în 9 demineți căte un prav pregătit cum am arătat la p. 46. și mai mult n'a avut motive a să căi de doreri de cap etc.

48. *Vătămătura.*

a) *Diagnosa:* Vătămătura să reprezintă prin un dul (umflătură) ce să ivește la capetul peptului. Acel dul are de multe ori mărimea unui $\frac{1}{2}$ de pumn.

b) *Prognosa:* Morbul e periculos întrafăta încât morbosul devine neapt de lucru pre mai mult tîmp suferind totodată și doreri mari.

c) *Tratamentul.* Dupăce vătămătura provine mai mult din rădicaturi cari trec preste poterea fizică a respectivului individ, să recomandă în prima lineă abținerea dela ori ce lucru greu și obositor. Tractarea mai tărziă stă din următoarele: Punem la foc o ulcea cu apă, în care când ferbe turnăm puțin chimin ca să fearbă bine. Când chiminul e fert, punem și frunze de mintă creață (Mentha crispata.) apoi zahar alb.

Fertura de sus după strecurare, să foleșe în formă de tea; adecă morbosul o bea când să culcă căt de călduță.

În altă ulcea să pune ca o decilitră de rachiul amestecat cu camfor. Când ferbe bine rachiul mai tornăm făină de grâu, care încă o lăsăm să fearbă — bunăoară ca mămăliga — după ferbere cam de 5—8 minute începem a-o freca pânăcând să îngroașă binișor. După acestea să unge vătămătura cu unsoare și mămăliga o punem pe vătămatură căt numai să poate suferi de căldă.

Ca mămăliga să nu cadă, acomodăm preste ea un ștergar.

În tîmp de 12 oare morbosul va observa, că deși vătămătura nu s'a tras cu totul dar de doreri a scăpat.

În locul teei de mai sus unii folosesc prav de broască în țestru (teknósbéka). Adecă despoaie o broască țestoasă de coveti, cari le uscă în vatra focului și le sfarmă cu muchile sēcurei pânăce devin prav. Din pravul acesta se iea cu o linguriță din rachiu și se bea. Tractarea mai departe se întâmpla cum s'a arătat mai sus.

49. Rîia.

Diagnosa: Rîia se ivește la început printre degetele mînilor, pe la închieturile extremităților și pe la șezut. Rîia neglijată se estinde și preste întreg corpul.

b) **Prognosa.** Rîia nu e într' atîta de periculoasă ca rușinoasă, dupăce ea tradînd pre pătimaș prin neevitabila scîrpinare, respectivul devine eschis dintre ceialalți semeni ai săi.

c) **Tratamentul.** Rîia se curează precum urmează. Persoana rîioasă se desbracă sara pînă la pele apoi i-se face scaldă de „moare de curechiu“ (zamá de varză murată) în care se scaldă timp de cam 5 minute sara și demineața. Mai târziu preste zi earăsi aplicăm scaldă caldă cu săpun alcalic pucezînd astfel în 2—3 zile și preschimbînd și albiturile cari mai întăi se desinfecteasă cu leșiă ferbinte ori cu căldură dela 80—100°, rîia se uscă total și morbosul devine curat. La început e bună și unsoarea de riie, ce se află gata în farmaciă. Cu aceasta se unge tot corpul în 2—3 sēri, ear în demineața ultimă aplicăm o scăldușă caldă. Pentru evitarea infectărei rîiosul pînă la curare se eschide dela contactul cu cei sănătoși.

50. Udarea copiilor și a junilor în așternut.

Udarea copiilor și a junilor, ba chiar și a unor bărbați în așternut e un morb precăt de murdar, pre atît de rușinos.

Un mijloc de cură — în toate casurile de mai sus — e următorul:

Cînd taiă oamenii porci, iea fătățiunea dela o scroafă și frigându-o pe jar ori ferbîndu-o o mîncă. Poporul nostru crede, că fătățiunea are o influință curabilă asupra beșiceii urinari a morbosului și astfel morbul încețază cu totul.

51. Încuierea totală a escrementelor.

Sunt casuri — dar mai rari — de unul sau altul nice după un interval de 4—5 zile

nu-și poate face lipsele lisece a bălegărei. În acest cas respectivul individ e încuiat totalminte. Această încuiere e împreunată cu aprindere de intestine, carcia îi urmează moartea.

Îndată ce am observat și constatat că cineva e încuiat totalminte, numai decăt îi dăm următoarea medicină:

Ferbem bine ca $\frac{1}{2}$ litră de apă minerală (borent, borviz) în care amestecăm pe atîta lapte dulce nefert. Bînd morbosul aceasta cuantitate de odată, în timp de 12 oare se va scula din așternut deplin satisfăcut și vindecat.

54. Mușcătura de șēripi.

Omul mușcat de șērpe veninos sēmțește numai decăt dorere, umflîndu-i-se atît membrul mușcat căt și ni arareori întreg corpul. Fața îi devine palidă, corpul rece și pulsul de tot neobservabil.

Curarea mușcăturai se întâmplă așa: Partea corpului din sus de mușcătura o legăm căt de strêns. În fiecare încolțitură de dinte, picurăm cîte 1—2 picuri suc de bagău din țeva pipei ori în lipsa acestuia, se ard încolțiturile cu sugara. Dacă mușcătura sa înflăt, facem cu un cuțițaș bine ascuțit tăieturi superficiale în pele ca să-sē scurgă sângele inveninat din periferia umflată. După acestea se freacă partea umflată cu o riză udată bine în oleu de lemn, precînd pre rană aplicăm cataplasme de riză udate în soluțiune de apă mestecată cu spirt de salmiac cîte 20 de picuri și o lingură de sare pusē într'o $\frac{1}{2}$ litră de apă. Din spirtul de salmiac se pot da pacientului tot la $\frac{1}{2}$ de oară cîte 3—4 picuri cu apă, ca să bea.

Cu aceasta procedură morbosul în cîteva zile se vindecă.

53. Friguri de naștere.

La persoanele dela sate frigurile acestea provin mai mult din necurațănă și din nebăgarea de samă a moașelor neinstruate în arta moșitului.

Frigurile de naștere is locali, adecă cari se presintă în formă de inflamațiune în părțile genitale, și universale cari altecează întreg organismul.

Frigurile erump deodată cu infecțiunea. Femeile atacate de acest morb is cuprinsē de o scuturătură mare. Temperatura li se urcă pînă la 40—42° C. În 24 oare aceste friguri

să pot repeți și de 2—3 ori. Pulsul bate 100—140 într'o minută. Conștiința e conturbată, căci pacienta fantasază continuu. Cam cătră sfârșitul boalei morboasa vomează, sîmte sete mare, capătă diarea cu sânge și cu puroi; urinalul conține multă albumină, sânge și puroi.

În unele casuri moartea urmează în 24 oare, de altă dată boala țineși câte 8—10 zile.

Tratamentul. Frigurile de naștere le putem preveni prin curățania scrupuloasă a tuturor obiectelor ce vin în contact cu murea bolnavă. Așternutul morboasei să fie totdeauna în cea mai esemplară curățâniă. Vestimintele murdare trebuie opărite cu leșia. Moașele să-și spele mânilor cu apă caldă și săpon, apoi murdăria de sub unghii să-o delature cu o perică aspră.

Spre asigurarea contra acestei boale e consult a spăla părțile genitale îndată după naștere cu o cârpă ori burete înundate în soluțiune de carbol.

Persoanele trecute preste naștere în timp de 14 zile au să se nutrească esclusive numai cu supă de carne, de chimin cu lapte și cu puțină carne de puiu. De aici până la împlinirea celor de 40 de zile pot mânca și altceva, dar să se păzască de lucruri grele și de umblatul pe afară în timp rece și umed.

54. *Leșinarea.* La punctul 27 al acestui tractat am arătat un mijloc de cură a leșinării oamenilor mari; aici vom tracta leșinarea copiilor mici.

În școala împopulată tare, unde aerul se cerumpe ușor, unii copii debili de construcțiune la vedere unor lucruri neplăcute d. e. curgere de urechi, bube, pecingină, cari toate

produc un aer neplăcut, — leșină ușor. Copilul leșinat se scoate afară la aer curat, i-se delatură vestimintele strînsă și se așază orizontal cu fața în sus.

După aceasta fața i-se udă cu apă rece, precând tîmplele i-se freacă cu oțet sau camfor.

Dacă copilul încă nu se trezește îi aplicăm sub nas miroșuri tari, cari irită nervii plămânilor spre respirațiune și astfel trebuie să prindă viață.

55. *Asfixia, sau leșinarea din naștere.*

Asfixia nou născutului se deduce și conchide din împrejurarea, că toate funcțiunile organelor par a fi încetat; copilul pare a fi mort. Aceas'a se întîmplă mai ales când nașterea a fost de tot grea.

În acest cas prindem copilul de sub-suori, îl arădicăm de mai multe ori în aer, îl stropim cu apă puțin rece, îi căscăm gura și îi scoatem balele.

Dacă copilul nice acuma nu dă somne de viață, legăm în o riză ustoroiu (ai) virând-ul astfel în gura copilului.

Usteroiul irită nervii plămânilor spre răsuflare și copilul prinde viață.

În cazul extrem aplicăm respirațiune artificială, ce are să întîmplă astfel: punem sub șelele copilului vr'o haină, ca stomacul să-i fie mai arădicat decât capul și umerele.

Acuma așezăm ambe mânilor sub țîțe și începem a apăsa — încet dar nu prea îndesat conform respirațiunei normale până când copilul începe a respira. Viața ni-se anunță prin o spială rumenă ce se ivește în față.

(Va urma.)

Vasiliu Rebrean.

DOINE.

I.

De s'ar face fetele
Pre coastă ca oile,
În luna lui făurar:
Eu le-ași mâna înapoi
Până 'n grădină la noi, —
Când ar trece ele huda
Eu le-aș învăli cu gluga.

II.

Frunze verde pe ogor
D'ar și dorul vinzător,
M'aș face neguțător.
Și mi-aș pune șatra 'n prag
Și aș vinde dor cu drag.
Numai cât l'aș lăpăda.
Vai de mine n'am drăguță

Far' o sută și cinci zeci
Toate le am trimis la Beciu.
Numai una mi-am lăsat
Cam stricată de vărsat
Dar bună la sărutat.
Așa mândră să mă crezi,
Ca și roua când o vezi,
Demineată pre răzoare
Toptindu-să ca de soare.

Frunză verde din părau
Credute badiță eu.
Frunze verde de măr dulce,
Că mii pune pe genunche
Și mii spune mii și sute
Până mii scoate din minte.
Frunze verde bob și linte
Și eu am badiță, minte.

(Câmpie.)

J. Papp.

DIN POESIILE LUI JOAN ARANY.

I.

Plângerea Rachilei.

(Ráchel siralma.)

Pe așternutul patului meu moale,
Cât de frumos dormiți frumoșii mei băieți:
Dulce vi-e somnul?
Țițele-mi desmerdătoare întârziati a le primi,
Cu speranță nebună aștept trezirea voastră
Însă înzădar o aștept.

O! că nu ve veți trezi — o știu acum, —
Somnul vostru e mai mult decât somn,
Știu toate — vai — vai!
Zimbetul meu nu'l primiți cu zimbet,
La cuvântul meu nu-mi răspundeți iaraș cu
[gângavire,

Cu buzele întocmite pre sărut.

Morți sunteți, morți. Iată, aci e rana afundă.
Cași cum moartea nu și-ar fi aflat
Destule uși mai mici!
Cași cum cu degetul n'ai putea rupe colțul
[fraged,

Cași cum puiul de porumb n'ar fi ucis
Pre care 'l strîngi în mână!

O, las să sărut acestea buze rănite,
Cari deși strigă la ceriu, 'su în tăcere totuși,
O, las să le spele lacrimile mele!
Tu rană deschisă strigă dar la ceriuri după
răsbunare,

Ca acusătorul tău să fie pedepsit odată,
Să fie pedepsit groaznic!

Ce folos însă, ce folos: eu totuș n'am băieți;
Dacă ar curge pentru ei șiroae de sânge de
[răsbunare

Totuși nu s'ar trezi;
Pre acel părău care înima o mișcă,
Dacă a secat odată, nu-l pote suplini
O mare de sânge.

Tirane Irode! dacă te-ai hotărît,
A-ți ascuți sabia ta contra acelor nevinovați,
De ce o ai concrezut la altul?
Cu ochii însetați de ce n'ai venit tu însuți?
Doar din înima-ți de piatră isvoarește isvor
[mângaitor,

Isvorul îndurării.

O dacă ai fi văzut... o băieții mei sufleți mei!
Căzui în genunchi plângând
Înainte tiranului sêlbatic;
L'am rugat să-nu-i atingă, să-nu mi omoară,
Că sunt a mele acestea ființe nevinovate;
Înzădar l'am rugat!

Plângea sbirul sêlbatic, ochii îi lacrămau;
Credeam, că nu va atinge, și de acea stă
[așa uitat!

Uitasem, că îi servitor
Dacă ai fi lăcrămat tu, împérate cu înima
[de piatră,

La durerile unei mame ce-ș temea pruncii
Nu ia-i fi ucis

Fetele Viflaimului, cari ați fost mame.
Nu invidiați aceasta supărare duplă
Nu o invidiați:
Dacă n'ati avut un drept așa de măreț a spera,

Ca Rachila, iata dar și supărarea
V-a ajuns numai de jumătate atâta.

Mâne va fi înmormântare. Veniți deci, o veniți!
Să cercetăm dinpreună cimiterul;
Nu mă înfiorez mai mult:
Să înmormântăm frumos pruncii mei palizi
Între fii vostri.

Iată frumoasa primavară a trecut,
O generațiune a dispărut din omenime,
Să odihnește în cimiteru:
Înfloresc și cresc fii nenumerați ai Viflaimului
Dar nici unul nu se va naște
În acești doi ani.

Ah, dar ce tânguire, că aceasta epochă e
[sterilă

Iată ved... s'a deschis viitorul
În depărtare și în apropiere:
Despre care atâta profeți au vorbit,
S'a născut, simțesc, regele Judei
În micul Viflaim!

Versarea de sânge a temerei tirane a fost
[aceasta:
Dar se știi, dar să știi, Iroade însătat de sânge,
Că El nu e perdat!
Zilele ți sunt numărate, timpul a întinărit
Și de cine tremuri, nu se teme de tine,
Cuvîntul, idea!

II.

Cercul familiar.

(Családi kör.)

E sară, e sară: fiește cine la liniște!
Umbros clatină frăgarul din crengi,
Bizeii bungari de noapte se lovesc în parete
Apoi tac după aceea.
Cași cum ar capêta picioare toți brusii
Astfel se îmburdă broaștele preste tot locul.
Sboară liliacul lovindu-se de streșină,
Țipa buha pe turnul vechiu și cionc.

În ogradă se vede pèrul alb a unei vaci:
Gospodărița numai mai 'nainte o gătă de muls;
Rumegă lin, e soiu foarte blând,
Cu toate că vițelul o îmfundă tare.

Să tiree și o pisică... e lene a prinde bun-
[gari....

Pășește atentă cu trupul întins.
Mai stă, se uită în jur, acum sare
Repede, și cu dintr'una-i în tindă.

Ușa e deschisă, și zarca focului
Așa de pretinos străluce pe gard.
Înainte a ușei e întins un căne bătrân
Cu picioarele pe prag, cu capul pe iele.
În lăuntru străcură laptele gospodărița,
Dându-i să sorbă băietului ce i cere;
Apoi se amestecă iaraș printre prunci
Ca luna blândă printre stele.

O fată de măritat pune nuiele pe foc:
Ea e cea mai mare și mai frumoasă... lucea-
[fèrul dimineței.
Încălzește fierul decălcăt: e gata vestmintul nou,
Numai nu e călcat... și mâne va fi serbătoare:
Jur împrejur copii mititei, lângă povesti vesele
Desfac din coajă mazere seu bob;
Punând din când în când voare multe pe foc
Acela le luminează obrazele rotunde.

Cel mai mic cere pită și molfăie;
Jucându-se cu tăciunii face șierpi de foc.
Cetește cel mai mare, ne fiind la alt ceva atent
Dintr'acesta va fi popă, ori și cine va vedea!
Cel puțin așa se îndatină se zică tată seu,
Deși copilul nu cetea rugaciuni:
Mai bine îi plac poeziile, doinele,
Aface atari și iel se încercă.

Zingăne sapa, o pusă gospodariul,
Acațindu-și de un cui traista învrîstată;
Caută pruncii în ea, s'ar bucura, dacă
Ar afla în ea pită dela câmp...
Țipă spariicios care 'și bagă mâna 'n ea:
Vai! e ceva drac... sau dacă nu, atunci e
[iepure!
Va fi bucuria, nu vor putea nici dormi la
(noapte,
Lu imbiă neincetat cu frunde de varză.

Gospodarul zice o bunăseară,
Sede, să se odihnească trupul slăbit,
Fruntea șterge cu cămeșa-i prăvoasă,
Brăzdată afund e aceea de plugul vieței.
Dar când se uită jur la tînerele surcele
Nu mai are nici o brazdă pe pele:

Și pune foc în pipă-i de cugete alungatoare.
Făcându-l să zîmbească vorbele-i dulci ale femeii

Nu întârziă însă buna gospodăria,
E cuvincios, să-i aducă de cină barbatului său :
Pune în mijloc masa de scaun,
Pe aceea pune mâncarea simplă...

Dînsă a mâncat, nici copii nu-'s flămânzi
Însă bărbatul o cheamă : „Vin mai aproape
[iubită!“

E mai bună mâncarea, dacă mîncă toți,
Câte o aripă, câte un picior le întinde și la
[mititei.

„Dar oare cine bate la ușă? uităte Șară
[tatu-meu:

Vre un sêrac cere cortel pē noapte;
De ce nu-'l primim dacă n'are casă?
Cât suferă și-așa mulți închuiți fiind!“
Fata se întorece înderept, cheamând în launtru
[dramarul:

Un soldat ciunt intră în launtru pofind și mai
[bună sara:

„Dzēu ve binecuvinte și mâncarea dvoastra!
.... Astfel zîse...

Îi mulțamește gospodariul, „Poftim cu noi!..
Pune în blid, mamă, de n'ar fi de ajuns.“
Atunci îl cheamă frumos să vină mai aproape,
Și primește acela, deși s'a îmbiat.
Fomea li-o stēmpără blidul
Ear setea ulciorulu....

Nici nu prea vorbesc pînă ce mîncă
Natura maghiarului e aceasta.

Dar după-ce sē fini cina,
Începu a povesti venitul,
Începe încetînd, și precum părăul,
Pe ce curge mai departe, de aceea crește
[mai tare ;
Pruncul cel mai mare 'și pune cartea de o
[lature

Plecându-sē tot mai 'nainte...
Și cum înceteaza de a mai vorbi cerșitorul
„Mai spune-ne una!“ sē roagă frumos.

„Nu o poveste aceasta! astfel îl dojenește
[tată sēu,
Călătorul privește la el, și continuă mai departe.
Toți privesc cu atențiune mare la el
Totă casa, dar mai virtos fata.
Aceasta, cînd nu-o aud, și cînd nu o vēd
Roșînd întrebă de el... pre drăguțul sēu ;
Trei ani au trecut, decînd întrebă după el ;
Mai așteaptă încă un an, nu sē va mărîtă
[până atunci.

E sară, e sară... nici focul nu arde,
Începe a-și închide pleoapei cenușoase ;
Și băieții îs somnoroși... unul chiar doarme,
Cu capul plecat în brațele mumei sale,
Bar grăiește ospele, cugetînd mai mult,
Lărmuind numai măța din cînd în cînd...
Apoi aștern jos pē paie
Reluându-ș proprietatea un greluș.

†
IOAN VANCEA.

Ioan Vancea este mort.

Biserica rumână greco catolică a
ajuns la văduvie. Mire'le ei a părăsit'o.
S'a dus, să-și iea plata vecinicii.

Golol ce a rămas, nu se poate
măsura.

Durerea noastră o poate alină nu-
mai convingerea, că sufletul marelui
reposat a ajuns deja la fericirea oftată,

unde sē roagă pentru biserica sa și
pentru iubitul sēu popor.

Odihnește în pace și întru fericire,
suflet nobil și neuitat. Monumentul, ce
ți-l'ai ridicat în inimile noastre, va fi
mai trainic de cât ori ce monument
făcut de mâni omenești.

În veci amintirea ta!

Date bibliografice.

Dr. Ioan Vancea de Buteasa a fost născut în comuna Vaşadu din comitatul Biborului în 18 Maiu 1820 din părinții săi George Vancea și Floriana Nistor.

Anii primi ai vieții îi petrecu sub grija și creșterea părinților săi și mai cu samă a mamei sale Floriana.

Încă în anii cei mai fragezi ai prunciei a datu mitropolitul Ioan semne învederate de o minte ageră și de aptitudini extraordinare pentru învățatură. De aceea după a cercetat doi ani școala din Vaşadu, la anulu 1831 fû trimis în școalele normale greco-catolice din Oradea mare, unde sub conducerea lui Iosif Godșa bărbatu absolut de gimnasiu și docente veteran și foarte practic, a studiat doi ani, anume în anii școl. 1831/2 și 1832/3

Sub episcopul de pie memorie Samuil Vulcan fû primit în seminariul tinerimii greco-catolice rumâne din Orade ca alumn în fundațiunea episcopului Darabant, unde a cercetat gimnasiul Premonstratensilor.

Cât s'a distins dinsul între conșcolarii săi în gimnasiu, dovedesc testimoniile lui celea eminente.

Văzând Consistoriul greco-catolic de Orade, că la an. 1841 între elevii Seminarului de acolo nici uoul nu a absolvat studiile gimnasiale și cursul filosofic cu succes mai splendid și cu purtare mai frumoasă, decât Mitropolitul nostru și ca nici unul nu avea o chemare așa de adevărată la statul preoției nici însușiri așa escelențe, ca Dinsul, — tot în acel anu l'a trimis la Viena în Seminariul numit Stadt-Convict, ear mai târziu, Barba-reum. Ca alumn al acestui institut a ascultat științele teologice în celebra Universitate din Viena.

Între conșcolarii săi a fost tot-deuna cel dintâi, și și-a atras nu numai iubirea profesorilor, ci și stima și admirațiunea conșcolarilor săi.

După absolvarea cursului teologic și depunerea rigorosului prim din studiul biblic și limba greacă și limbele semitice, Mitropolitul Vancea s'è rentoarșe la anul 1845 în diecesa Oradea-mare și la 10 August 1845 cu ocașiunea consacării bisericiei din Vaşad fû chirotonit de preot celibe, apoi aplicat în

cancelaria di cesană, ca actuar și protocolist până în 19 Novembre 1845, când fû dispus de capelan în Makovia (Makó) lângă renumitul paroch și viceprotopop gr. cat. Ignat Balcu de Bistra, bărbat deștept și limbist mare, care și acum trăiește retras în pensiune. Aci însă petrecu numai până în 7 Decembre a ace-luia-și an, căci episcopul Erdélyi fiind convins, că modestul capelan din Macovia atât pentru erudițiunea s'a, cât și pentru purtarea s'a csemplară este chemat dela Domnul, ca să devină un factor important în biserica noastră, îl rechemă din Macovia și-l trimise din nou la Viena în institutul numit „la Sântul Augustin“, unde se primesc numai acei preoți, cari se pregatesc pentru obținerea laurei de doctor în teologie, și cari au să devină, așa zicând, floarea clerului din monarchie.

La Viena pleacă tinerul candidat de doctor în sânta teologie în 24 Decembre 1845 și sosi acolo în 2 Ianuar 1846. După depunerea doctoratul în științele teologice în 31 Iulie 1848 plecă din Viena spre a se rentoarșe în diecesa s'a, unde din August 1848 până Iunie 1849 funcționă ca archivar, protocolist și viconotar consistorial, și ca profesor preparandial și apoi fû numit de secretar episcopesc, oficiu care l'a purtat în timpuri foarte grele. Episcopul avea într'insul încredere foarte mare și pentru aceea îl iniția în toate lucrurile mai momentoase. Astfel d. es. când se țineau conferințele referitoare la reactivarea Mitropoliei gr. cat. și la înființarea dieceselor de Gherla și Lugoș în curtea episcopoească zelosul și eruditul secretar încă lua parte la acelea în calitatea de procurator al actelor, ce se recereau în toate direcțiunile. Pentru activitatea lui neobosită și virtuțile lui deosebite fû propus mai târziu Maiestății Sale spre a fi denumit de canonic în capitulul gr. cat. de Oradea-mare. Denumirea aceasta urmă în anul 1855. După aceea a funcționat în calitate de secretar și canonic a latere, de Director al cancelariei diecesane și de înșpector școlastic diecesan, lăsând în toate direcțiunile urme de o activitate binecuvîntată și plină de succese binefăcătoare. Mai cu seamă a escelat prin înima lui simțitoare pentru nefericirile săracilor, orfanilor și veduvelor și celor loviți de soarte, pre cari din venitele sale modeste de canonic îi ajuta cu liberalitate, și

unde nu putea întinde ajutor material, inima lui nobilă află tot-deuna unu cuvînt de mîngăiere și de alinare a suferințelor.

Faima virtuților și meritelor sale se răspîndi în toate părțile, și astfel Maiestatea S'a Împăratul și Regele nostru Apostolic a făcut cea mai nimerită alegere, când după moartea lui Ioan Alexi, a primului episcop de Gherla îl denumi în 4 Iulio 1865 de episcop al acestei diecese. Sânția S'a Papa Piu IX îl preconisă în 25 Septembrie 1835, ear în 3 Decembrie al aceluia-și an la serbătoarea Întrării în Biserică a Născătoarei de Dumnezeu, fii consacrat de episcop în biserica cathedrală din Oradea-mare prin episcopul de acolo Iosif Papp Szilágyi de Ilyésfalva.

În 28 Ianuar 1866 își ocupă scaunul episcopesc din Gherla în prezența Capitolului, Vicarilor foranei, protopopilor și deputaților clerului diecesan, și între celea mai vii expresiuni de bucurie din partea tuturor celor buni.

În 17 Septembrie 1867 moare nemuritoriul Archiepiscop și Mitropolit Alesandru Șterca Șuluț, și după moartea lui în toate părțile Provinciei noastre bisericești se manifestează cele mai vii îngrijiri cu privire la viitor.

Însă Dumnezeu a voit, ca în sinul bisericeii noastre să fie unu păstor, a cărui inimă palpita numai pentru binele bisericeii sale, și care veghia bu ochi neadurmiți, ca biserica noastră să iese neatinsă și din împrejurări grele. În această acțiune nu desvoltă o activitate sgomotoasă, ci o activitate înțeleaptă, energică, binecuvîntată și plină de succese.

Dovadă despre această sunt pașii făcuți de Dînsul pentru susținerea dreptului, ce din timpuri străvechi l'a avut clerul gr. cat., de a-și alege pre succesorul Mitropolitului din Alba-Julia, respective a Episcopului de Făgăraș.

Temerile, că acest drept între împrejurările dela anul 1867 se va sista, erau generale.

Aceste temeri se oglindează foarte viu în reprezentațiunea făcută de Capitolul din Blaj încă în luna lui Septembrie 1867 către Maiestatea S'a Împăratul și Regele nostru Apostolic, pentru a concede esercițiul neștirbat al acestui drept.

Această cererea fii trimisă comisariului regese Péchy din Cluj, spre a o înainta la înaltul tron. Însă Capitolul nu se mulțami cu atîta, ci se adresa și către episcopi sufragani ai Provinciei bisericești, ca această cerere se o sprijinească la ocaziune binevenită cu toată puterea cuvîntului lor apostolic. Ocaziune binevenită se oferi foarte curînd, și actele referitoare la această cauză importantă sunt o dovadă eclatantă despre tactul, înțelepciunea, energia și știința, cu care episcopul Gherlei a știut îndupleca pre ministrul de culte și instrucțiunea publică de atunci baron Eötvös, ca să propună el însuși și Maiestății Sale concederea dreptului de alegere cu ocaziunea comtării scaunului mitropolitan din Blaj. Tot aceste acte vor adeveri la timpul său și desinteresarea nobilă personală a episcopului de Gherla în aceasta afacere momentoasă, a cărei deslegare fericită în partea ei cea bună numai lui are de a se mulțami.

În 11 August 1868 s'a îndeplinit actul alegerii de Archiepiscop și Mitropolit în biserica cathedrală din Blaj în prezența comisarilor regești: Ales. Dobra episcopul Lugosului și Alesandru Bohetel căpitanul districtului Năsăud.

La această alegere a obținut

Ioan Vancea episcopul Gherlei . . .	59 voturi,
Canonicul Tim. Cipariu	40 „
Canonicul I. F. Negruț	36 „

Aceștia trei fură apoi apropuși Maiestății Sale pentru denumirea unuia dintre dînșii de Archiepiscop al Alba-Iuliei. Maiestatea S'a denumi pre meritatul episcop al Gherlei prin diploma regească din 21 Novembre 1868, Pontificele întări denumirea prin bula de dto 21 Decembrie 1868, ear instalarea se efeptui în 11 Aprile 1862. Tot în anul acela Maiestatea S'a denumi pre noul Archiepiscop și Mitropolit de consiliar intim de stat, cară în anul aceasta Maiestatea S'a regele l'a decorat cu crucea cea mare a ordinului Leopoldin.

Despre activitatea de mitropolit a marelui nostru reposat de asta dată nu mai amintim nimic. Blajul cel nou este opera Dînsului Fiește care peatră vestește numele Lui.

Mitropolitul Vancca a fost pentru noi toți un adevărat Părinte aprins de acca iubire învăpăiată, carea, — ca să mă esprim cu Stul Dionisu Arcopagitul, — nu lasă pre cel

ce iubește, ca să fie al sên, ci-l face să fie al acelora, pre cari îi iubește. Și într'adevăr! în decurs de preste doană zeconii cine altul și-a consumat puterile sale spirituale și materiale pentru binele nostru mai mult decât el? Cine a dat mai multe subvențiuni tinerilor noștri, cari s'au pregătit sau se pregătesc pre cariera științifică? Cine a crescut mai mulți tineri studenți dela toate instituttele de învățămînt din Blaj, decât preabunul nostru Mitropolit, care pre mulți dintre acești studenți i-a provezut cu cele de lipsă chiar în curtea S'a? Cine a ocrotit mai mulți orfani, a mângaiat mai multe văduve întristate, și a șters mai multe lacrimi vărsate de nenorociți, decât regretatul nostru Arhiepiscop? Cine a înseninat mai multe frunți preoțești încrêțite de suferințele și lipsele zilnice și îngrijite de soartea familiilor lor? Nimeni altul ca Mitropolitul nostru, care averea proprie considerat'o de averea altora și așa nu a întins mîna de ajutor numai din averea sa prisositoare, ci și din cea neapărat de lipsa, și nu a dat, după sfatul lui Solomon, numai la 7 lipsiți, ci dacă a venit și al optulea, nu l'a respins, ci cu mai multe binefaceri l'a încărcat decât pre cei 7.

Să se considere numai ceea ce s'a fă-

cut în Blaj în decursul păstoririi Mitropolitului Vancea. ca să se vează cât a contribuit Dinsul pentru ridicarea, înaintarea și înfrumusețarea acestui orașel neînsemnat la aparință, dar foarte important în realitate. Abstrăgînd dela instituttele publice de instrucțiune, ridicate la inițiativa Lui ori în parte mare cu banii Lui, precum și dela mai multe case frumoase zidite cu ajutoare mari date de Dinsul, trebuie se recunoaștem, că Blajul n'are nici o instituțiune folositoare, la care Escelența S'a să nu fi fost primul sprijinitor. Afară de aceea dacă Blajul are azi apa condusă prin canale până în centrul sêu, aceasta are a se mulțami în parte însămnată sprijinului moral și material oferit de Mitropolitul Vancea. Dacă Blajul s'a putut mîntui încât-va de noroiul proverbial al stradelor sale, aceasta trebuie să o atribuim în măsură mare Escelenței Sale, care nu a cruțat spese însămnate la așternerea trotoarelor. Dacă în locul unei curți arhiepiscopoești desolate, azi se află parcuri încântatoare, este numai meritul exclusiv al Arhiepiscopului deplâns, care cu liberalitatea sa și cu gustul sêu estetic a delăturat multă rugină din trecut și a straformat multe, cari nu se mai potriviau cu timpul de azi.

Binecuvîntată să-i fie memoria în veci.

„Unirea.“

LA NAS CU NĂFRAMA !

(D'ale Tribuniștilor.)

La nas cu năframa, domnilor!

Deschidem coloanele Tribunei. Canalul spurcăciunilor. Numai cu manși dure de habă te poți atinge de ea, ca să nu te spurci.

Tribuniștii au turbat cu totul. Spumegă venin și otravă, le curg balele spurcate și vomează foc. Fața lor, ca a năbunilor, schimosită, pîrul scâlciat, ochii lor întorși. Ferice de cel ce nu-i vede!

Moralul lor:

Libertatea cugetului. Tot omul își poate avea părerea sa, însă acela care nu ține cu Tribuna, este om de nimică, renegat și vînzător de nație.

Tot omul până ce nu-i judecat este om de omenie. Tribuniștul însă furînd, mîncînd banii altora, eșind din temniță, îi mai mare

om, decât este acel om corect care nu ține cu Tribuna, căci tribuniștul fură, face fără de legi, prostii și tricăciuni în numele națiunei.

Iată ce cetim despre ei în Telegraful Roman (nr. din 15 Sept.):

„Cetească se articolului prim din „Tribuna“ de Mercuri și judece lumea pe acești oameni, cari de Dumnezeu nu se tem și în fața oamenilor nu se rușinează, cetească-se articolul și judece lumea pe acești răsvrătitori, cari trăsesc din pânea agonisită prin calumnare, pe acești oameni, pe cari biserica i a dat afară, căci au lucrat contra intereselor ei, făcîndu-se culpabili; oameni, cari au necinstit cea mai înaltă instituțiune culturală a rumânilor, „Asociațiunea“ lor, și s'au bucurat la crucerii, cari români din sudoarea lor i-au adus jertfă pe altariul acestei instituțiunii.

Și acești nihilisti ai bisericei noastre, acești speculanți politici, cari prin actele lor din urmă au

blamat națiunea întregă, acești pigmei, cari n'au cu mai perde nimic, chiar nimic, se cred în drept a arunca cu săgețile cele mai veninoase, cu săgețile rătăcitorilor lor în Capul bisericii noastre?

Sistemul de calomniare și ajuns culmea, nerușinarea lor a întrecut toate marginile, sentimentul omenesc s'a șters cu totul din inima lor.

Încă-odată zicem, cetească-se injuriile la adresa metropolitului nostru și judece lumea pe acești „tovaroși în principii” și „tovaroși” în infame calumniări.

Noi vom ținea cont de aceste fenomene psihice anormale, cari dau de gol nemernicia lor.“

Deosebire între noi și Telegraful este, că nouă ne fac multă plăcere cancanurile tribunștilor, pe telegrafști îi supără.

*

Dr. Ioan Raț, președintele tribunștilor, ca cerșitor umbă prin lumea locuite de rumâni. Sărmanul la ce a ajuns! A gătat cu procesele urbariale, cu limitările și mai ales cu încrederea bisericilor și comunelor rumânești. Ungurii i-au spart ferestile în Turda. Și având el trei feresti spre uliță, paguba lui e peste 3 fl. 51 de cruceri.

Tribunștii a vorbit despre „derimarea” caselor lui Raț. Sărmană opină, coată bani, ca să putem zădi casele „derimate” ale lui Raț. Și obrăznicia tribunștilor ne mai pomenită în lumea de omenie, s'a documentat prin „Colecția” spre ajutorarea dlui Raț. Să storc banii din opină ca să-i facem o altă casă lui Raț. Pruncii noștri la scoale fără știpendii, sêraci, leșinați de foame; învățătorii noștri cerșitori, de multe ori morți de foame; sărmanul țeran de multe ori fără nici o mângâiere... dlui Raț, tribunștului, trebuie clădit pâlute!

Un Vancea, la tribunști este uitat. Un om care în toată viața sa a tot dat poporului rumân, din răspuțeri a lucrat spre binele nostru, care a clădit edificii colosale pentru noi — este uitat, dar acela care în toată viața s'a a tot luat de la popor, a sêrăcit biserici și comune întregi rumânești ne dând nn crucer unui cerșitor rumân — înaintea tribunștilor este om mare, naționalist renumit, anteluptător crâncen, demn spre aceea ca să-i facem „Colecția” națională.

Mâni vom face colecția în favoarea dlui Albini, iarăș tribunșt, pentru acei 1200 fl.

cari de acesta a fost cheltuiți din fondul Asociațiunii transilvane pentru „cultura poporului rumân.” Apoi vine dl Lucaciu, cu banii pentru intențiuni!

„No, nație! dacă nici acuma nu vei fi fericită, apoi nici odată!

„Iară și iară Domnului să ne rugăm!” ca să ne mântuiască de acești anteluptători naționali, cari sunt cu mâna în buzunarul poporului.

*

Cetim în Telegraful Roman (nr 75):

„Ziarul „Tribuna” mai cri alături ne a prezentat pe domnul Grigoriu Moldovan, ca pe unicul om, care în situațiunea de azi ar primi rolul de împăcăciunitor între rumâni și guvern. Fiind-că s'a pus tocmai pe domnul Grigoriu Moldovan punctul principal, am voi se fim lămuriți și noi despre cele următoare.

Sunt tocmai 30 de zile, de când ziarul „Kolozvár” a adus știrea, pe care în toată estensiunea o reproducem în foia noastră de azi. S'a încheiat adică o alianță, veșnică alianță s'a încheiat între domnul Grigoriu Moldovan și dl Iuliu Coroian, și încă o alianță politică, care între împregiuările actuale poate să devină importantă.

Domnul Iuliu Coroian e unul dintre cei mai puternici stâlpi ai comitetului național actual, el e părintele intelectual al memorandumului, pre cari ani de zile l'a purtat prin București și Sibiu și care în redactarea de acuma în plîc a făcut drumul dela Viena până în Sibiu, și a dat Turdenilor ocașiunea ca adăuoa oară să se facă nemuritori — în felul, după cum ei au știut să se facă.

Cu drept cuvânt am așteptat dela organele partidului național, ca luând act despre înfrățirea din cestiune, să ne spună care anume a convertit pre colgul seu rătăcit.

Canoscând onorifica pozițiune ce o ocupă în partidul național domnu Iuliu Coroian, trelue să credem, că d-sa a convertit pe dl. Grigoriu Moldovan, și așa în curând vom putea înregistra știrea, că în locul devenit vacant prin abdicere în comitetul național s'a ales domnul Gregoriu Moldovan.“

Da, între Moldovan și Coroian s'a încheiat un pact fără colorit politic. În treburile private nime nu se amestece.

Avem însă de spus: Dacă Grig. Moldovan] cu păreriile sale de tot rele înaintea tribunștilor, s'ar alege de membru în comitetul național din Sibiu:

N'ar face „Colecție naționale” în favoarea sa, n'ar mănca banii de intențiuni,

N'ar mânca din banii Asoc. transilvane pentru cultura poporului rumân, și

N'ar sêraci comune biserici rumânești.

Apoi s'ar poate că ar face mult, foarte mult rău tribuniştilor, ma şi celor ce să află în jurul Telagrafului Român.

*

N'avem timp a ne ocupa cu treburile

„Profestului“, şi ale „Replicei“, nici cu obrăznicile Tribunei în asta privinţă. În viitor ne vom întâlni!

Crix-Crix.

DIN ACTELE ASOCIAȚIUNII.

I.

Administrarea averei Asociațiunii.

1. Administrarea averei Asociațiunii s'a efectuit în anul de gestiune 1891 pe lângă observarea evidenței și a controlului corespunzătoare. Taxele de pe la membrii au încurs în anul numit cu mult mai regulat ca mai înainte, mulțămită laudabilului zel pe care l'au dezvoltat direcțiunile și comitetele celor mai multe despărțăminte.

2. În alături sub %/ ne permitem a prezenta onoratei adunări generale rațiociniul pe anul scolar 1891, pregătit de cassariul Asociațiunii dl. G. Candrea, dimpennă cu un raport special al acestuia, referitor la rațiocini și la rezultatele obținute, precum și un raport despre scontrarea efectuită.

Din rațiociniu se vede, că în decursul anului 1891 venitele Asociațiunii au fost fl. 16,831.75, erogațiunile au fost fl. 16,402.37, rezultând un sald de fl. 429.38. Starea averii a fost la 31 Decembre 1891 de fl. 160,627.07. Întreaga avere administrată de comitetul Asociațiunii a fost la acelaș termin de fl. 185,053.91. *) Suma depositele a fost la 31 Decembre 1891 de fl. 5514.84.

II.

Membrii Asociațiunii.

a) Membrii ai Asociațiunii au fost în anul 1891, ținând cont singur numai de aceea, cari au solvit taxele la timp.

1. fondatori	92
2. ordinari pe viață	179
3. ordinari cu taxe anuale	483

*) La această avere trebuie să se adauge și valoarea inventarului școlii cu internat reprezentată în suma de 11,933 fl. 50 cr. v. a.

Între membrii arătați nu se află și cei însemnați în lista alăturată sub %/ ca însinuați dela adunarea generală dela Hațeg incoace până la finea anului 1891 și dela 1 Ianuar 1892 până la prezenta adunare generală.

Praca obicinuită până acum a fost, ca estradarea diplomei și prin urmare recepțiunea membrilor să se facă atârncătoare dela votul, adecă dela aprobarea procșimeii adunări generale a Asociațiunii. Una din urmările acestei practice a fost, că membrii noi însinuați ca atari înainte de adunarea generală, în timpul până la adunare. n'au putut să și exercite de lege drepturile, ce li le dau statutele, deși își împliniseră datorințele prescise, fiind că nu se puteau legitima, că sunt membrii.

O altă scădere, bn anomală chiar, ce a rezultat din praca arătată e aceea, că multe din subcomitetele Asociațiunii deși au fost compuse aproape aproape esclusiv din membrii neprovăzut cu documentul de legitimare totuși su trebuit să funcționeze și așa în timpul dela constituire și până la procșima adunare generală a Asociațiunii, pentru-ca să nu stagneze mersul regulat al acesteia. O altă scădere a numitei practice este, că e greu a să ținea evidență recerută în ceea-ce privește starea membrilor, trebuind să se poarte două consemnări una pentru membrii provăzuți cu documentul de legitimare și alta pentru acei membrii cari n'au obținut încă aprobarea adunării generale.

Practica arătată se întemează pe prescisele §-lui 23 lit. d), unde se zice: „Ea (adunanza generală) decide despre primirea membrilor ei.“ Prescisele aceste admit, ce e drept, o practică ca cea obicinuită, nu eschid însă nici-decum posibilitatea de a se introduce altă practică. Fără a face silă tecstului prescisele de sus să pot lua și în sensul, că ca adunarea generală este în drept să aștepte,

ca comitetul, prin care se îngrijește ea de toate agendele Asociațiunii (conf. § 28 din statute), ca și despre alte agende, să-i raporteze și despre recepțiunea cfeptuită a membrilor, că primirea însăși se o poate cfeptui și comitetul însuși.

Interpretându-se în modul acesta prescriesele §-lui 23. lit. d) și dându-se astfel comitetului autorizarea a primi el membrii prin ceea ce nu se jignește de fel spiritul statutor, s'ar delătura toate neajunsurile rezultate din practica obicinuită și s'ar putea introduce și ținea o evidență esactă în starea membrilor. Comitetul d.-voastră își va permite a ve presenta la locul seu o propunere în sensul arătat.

b) Dintre membrii Asociațiunii au răposat în decursul anului 1891 și până la această adunare generală afară de casul amintit la alt loc, cei înduși în lista alăturată sub 9/. rēctificată pe baza informațiunilor primite dela direcțiunile despărțământului.

III.

Biblioteca Asociațiunii.

Biblioteca Asociațiunii a constat la finea anului 1891, conform raportului bibliotecarului, din 2639 opuri în 6130 tomuri, 4177 broșuri și 12 harte, față cu 1989 opuri în 4958 tomuri și 4237 broșuri la finea anului 1890. Sporiul acesta considerabil al bibliotecii a provenit mai ales din însemnatele donațiuni făcute de fericitul Simeon Manguica, fost avocat și membru al Academiei rumâne, apoi din donațiunea d-nei Ana vėd. Dr. I. Hodoș și a d-nei Ana vėd. Dr. I. Moga, care din urmă a transpus în posesiunea Asociațiunii noastre întreagă bibliotecă a neuitatului ei oț. Dr. I. Moga, constătătoare din opuri de mare valoare din ramul medicinei.

Toate cărțile din aceste donațiuni, preste 1000 tomuri sunt arangiate și jurnalizate.

Afară de donatorii amintiți au mai contribuit la sporirea bibliotecii Asociațiunii: Academia de științe din Budapesta, academia ces. și reg. de știință din Viena, Academia rumână din București, Universitatea săsească din Sibiu, Verein für siebenbürgische Landeskunde, Siebenbürgischer Verein für Naturwis-

senschaften și Biblioteca națională din Roma și Florența.

Dintre scrierile periodice au încurs gratuit:

„Gazeta Transilvaniei“ „Telegraful Român“, „Luminătorul“, „Gazeta Bucovinei“, „Foaia ilustrată“, „Familia“, „Biserica și școala“, „Foaia diecesană“, „Gazeta poporului“, „Convorbiri literare“, „Economia națională“, „Romänische Revue“, și „Școala română.“

Inventarul bibliotecii s'a sporit, pe lângă cărțile arătate, cu 41 exemplare din „Transilvania“ pro 1891.

IV.

„Transilvania“ organul Asociațiunii.

„Transilvania“ organul asociațiunii s'a edat și în anul 1891 sub redacțiunea prim secretariului Asociațiunii a dlui Ioan Popescu, în 853 exemplare, față cu 858 exemplare din anul 1890. Mărirea edițiunii față cu anii trecuți se esplică prin înmulțirea numărului membrilor Asociațiunii, cărora li se trimite foaia gratuit.

În redacțiunea foaiei s'a întâmplat schimbare că abzicēnd fericitul Ioan Popescu dela purtarea postului de prim secretar și redactor al organului asociațiunii, acest post s'a încredințat, cu începere dela 1 Ianuar a. c. în mod interimal, până la această adunare generală, în care și așa au să se facă alegerile funcționarilor pentru un nou period de 3 ani dlui Zacharia Boiu, asesor consistorial și membru în comitetul Asociațiunii, care a și binevoit a-l primi și al purta până astăzi.

V.

Despărțământele Asociațiunii.

Cu privire la despărțământele Asociațiunii însemnăm cu plăcere, că aproape în toate s'a desvoltat activitatea cea mai îmbucurătoare întru promovarea scopurilor Asociațiunii. Trebuie să accentuăm, că. indeosebi dela introducerea nouei arondări pusă la cale dela sfēșitul anului 1890 se simte o noauă viață în întreg organismul Asociațiunii și interesarea pentru scopurile Asociațiunii crește an de an.

Dintre cele 33 despărțământele s'au organizat respective reorganizat al:

1. Colahmului; 2. Seliștei; 3. Orăștiei; 4. Mediașului; 5. Branului; 6. D. St. Mărtinului; 7. M. Ludoșului; 8. M. Oșorheiului; 9. Becleanului; 10. Bradului; 11. Nasăudului; 12. Agnitei; 13. Bistriței; 14. Sebeșului; 15. Elisabetopolei; 16. Făgărașului; 17. Brașovului; 18. Hațegului; 19. Dejului; 20. Reghinului; 21. Blajului; 22. Devei; 23. Turdei; 24. Șimleului; 25. Abrudului; 26. Sibiiului și 27. Treiscaunelor.

În despărțimintele acestea se constată un mers regulat și normal al afacerilor. Des-

părțământul Mociului e tocmai pe cale a se organiza. Despărțimintele Alba-Iuliei, Clujului și Gherlei nu au dat nici un semn de viață.

Neputându-se reactiva, despărțământul Sighișoarei s'a alăturat la al Elisabetopolei. În ce privește în fine despărțământul Ciacii-Gărbăului, comitetul se va vedea necesitat a-l desființa și comunele respective ale încorpora la despărțimintele învecinate, de oara-ce, după cum i-se scrie, nu se poate nici într'un chip constitui, și aceasta din lipsă de membrii.

BIBLIOGRAFIE.

Ni s'a trimis următoarele cărți:

Micul magazin de medicina populară. Cu 193 figuri. De Dr. D. Joaunescu-Buzău, București.

Zur Geschichte Siebenbürgens. Nach den Quellen dargestellt von Ilie Gherghel. Wien, 1892.

BCU Cluj / Central

Posta redacțiunii.

S. C. Băutar. I. S. Alba. M. B. Piskolt. G. L. Pir. I. C. Micalaca. I. M. Beclean. G. T. K. Szt.-Pál. I. I. Cuvin. Să va espeda.

C. C. Oradie. Sălutarile noastre.

G. A. Budapesta. La apelul nostru din numărul trecut, ne-a sosit multe scrisori. Vă vom înștiința despre lucrurile următoare.

D. Deș. Nu-i vom rămâne dători. Din Octombrie Ungaria va apăra de două-ori la lună, și așa mai des ne vom întâlni laolaltă.

A. F. C. Budapesta. Nu ne atinge treaba lui Raț. El a fost cumpărat ca o marfă. Noi nu lucrăm cu bani, nici cu presie. Acela care este de părerea noastră, numai așa poate avea ceva valoare, dacă din convingere ține cu noi, iar nu pentru bani. Noi n'avem lipsă de mișei, ci de oameni, de bărbați cu convingere.

D. Blaj. Dr. Ioan Nicoara n'a avut nici o treabă de colorit politic cu noi. Nici n'a putut plăti într-o luntre cu noi, căci el a suscris Replica făcută în numele junilor universitari; el așa dară n'a putut și protesta încontra Replicii. Minciunile trădătorului Raț valoare numai înaintea tribuniștilor pot avea, cari l'a plătit cu ban ca să mințască. După ce Nicoara n'a părținit părțile noastre, n'a putut fi nici colaboratorul Revistei noastre.

A. M. Lugoș. Așa va fi.

Gr. C. Brașov. Vă voi da răspunsul în scris.

Gr. H. București. Ziceți că între oamenii dela Gazetă și Tribuna este deosebire. Și noi aflăm oare-careva deosebire. Tribuna mănăcă omenia poporului rumân pe față, Gazeta pe dos. Gazeta e supărată pentru ce nu se află ea în locul Tribunei. Gazeta e supralițată; pe ea o doare că e întrecută.

I. R. Gr. Nu e vorbă! Dumnezeu e bun, e milostiv, despre toate are știre. Ne vede și pre noi și pre alții. Nu ne temem de judecata lui.

T. M. Hășdate. Trimețe-ne d'ale poporului.

A. Baia-Mare. Marele vostru profet, Lucaciu, nu numai pe terenul politic, dar și pe terenul „intențunilor“ joacă un rol însemnat. Precum suntem înformați Tribuna îndată după clădirea caselor lui Raț și solvirea banilor cheltuiți de Albini ai Asociațiunii, după aplanarea manipulațiunilor lui Căsătân, va deschide o „Colecta națională“ în favoarea lui Lucaciu, ca acesta să poată face sămădașul despre 30.000 fl., bani de „intențuni“, dați pentru popii săraci rumânești. Oare dl Lucaciu, ca popă sfințit, din ce intenție și cu ce sațet a putut cheltui acești bani? Tribuna de bună-samă cu deschiderea Colectei ne va da informațiuni esacte. Ca să-l nimicească ungurii i-au furat banii. La nas cu năframa!

Unui popă. Pentru banii de slujbe adresați-vă către Lucaciu. Așa știm: 25 cr. douăzeci și cinci cruceri plătește (când plătește) de slujbă. Să poate, amicii lui îi fac slujbele și în cinste, ca el să poate vagabunda, prin țară cu falcoane naționale. La nas cu năframa, dle părinte.

D. M. Oradia. Cum e turcul și pistolul. Cum e Tribuna, așa sunt și tribuniștii. Cum e politica așa este și ante luptătorul. Politică plină de minciuni, anteluptător fără moralitate. Politica o fac oamenii. Oamenii fără bun simții fac numai politica răntății. Noi atunci ne vom supera când Tribuna ne va lăuda; pânăcând ea zice că noi suțem neoamenii: noi suțem veseli și cinstiți.

A. Sibiu. Drept aveți. Balteș „culegătorul“ o culegător de balegă. Tribuniștii îi dau mult, mult de lucru. D'apoi dacă a născut, el încă are drept de trăit. Gustul: că-i place a culege balegă e spurcat, însă tot mai bine-i așa, decât ar prinde câinii cu laț pe piața Sibiului. La nas cu năframa domnilor!

— ? Lui Raț, președintelui deputații vieneze, trebuie clădit casă, lui Albini trebuie lăsați banii Asociațiunei. Încă vr'o 10 deputații și toți tribuniștii vor fi oameni avuți. D'apoi din ceialtați ce se va alege?

N. N. Dacă Moldován Gergely e „infam“, „unealtă“, „plătit“, „prost“, „mișel“, „trădător“, „renegat“, „băjocoritor de popor“, „comedian“, „lipsit de toată știința“, mult ne mirăm de așa om mare pentru-ce se ocupă cu el toată presa exaltată rumânească? Pentru-ce nu-l dau uitării? Pentru-ce prăpădesc atâta feșteală, să-l înegrască, dacă el odată e negru? C'un „mișel“, „prost“, „renegat“, „măgar“ etc. de ce se ocupă atâta mari patrioți, filosofi, înțelepți, oameni de oamene, și tot nu-l pot doborî! Trebuie se aibă Moldován Gergely ceva ce nu poșed vrășmașii lui: tăria convingerii, tăria dreptății. Întrebați: pentru ce nu răspunde Moldovan la aceste cu procese de presă? Pentru-că el își ia satisfacția cu peana, și în serios ia lucrurile numai dela oamenii de oamene.

— În canalul lui Balteș să urlă: Că Moldován Gergely a făcut parte din Protestul edat în Cluj din partea unor juni universitari. Descoperire nemaî auzită. Moldován nu-ș tăgăduște faptele. Și fără declarația lui Raț încă a știut toată lumea, că M. G. sfat le-a dat tinerilor în treaba Protestului. Dacă tribuniștilor li-e iertat a propaga părările lor, M. G. încă are drept d'a face așa. Însă M. G. dă sfat numai acelor cari îi cere sfatul lui. Tinerii universitari bine știu că nu umblă între ei pentru iscălituri, nici nu tractează cu ei despre treburi politice. Nici dela un june n'a cerut: ca să se lapede de păreriile sale. El nu fuge nici după un aderent, pentru-că nu i așa alcătuit. De el, își pot smulge tribuniștii pērul. Liga, de el, poate cumpēra pre ori cine, nu mult îl doare capul, după-ce el face politică dreaptă, nu machinează, nu umblă scuturând straița cu obroc (ovēs) înaintea nasului oamenilor. Dacă așa ar fi făcut, de mult n'ar vorbi despre el nimenea.

C. C. Valea Tîrnevei. Să sporesc „trădătorii.“ Episcopul Sabo încă-i trădător și I. Gall și N. Șerban încă-s oameneii de nimică înaintea tribuniștilor. D'apoi oare să fie ceva sfânt înaintea Tribunei când ea belește opinca, ca să zidească casele derimate ale lui Raț; când redactorii ei (Cășălțan) fug prin lume curetați; când susținatorii ei, ca Albini, mănca banii Asociațiunei și profetul profesorilor, Lucaciu, banchetuește din banii de intențiuni? Pre lângă acești semi-zei un Sabo, un Gall, un Miron, un Șerban etc. cum se nu fie trădători. Mult trebuie acești bărbați să se fâlească cu acest nume, când ei cu acela sunt botezați de Tribuna.

XXX. Cămpeni. Omul care nu-și are păreriile sale, nu e om. Omul care de frică se alipește de altul, nu e om întreg. Înre noi, durere, cei mai mulți n'au păreri, ci de frică urlă cu lupii. Pentru aceea lucrurile la noi merge cam șod. Toți aceia care și au păreriile lor, trebuie loviți în cap; nu trebuie combătuți, ci bătuti. Și dacă vor fi toți cugătătorii loviți în cap și vor rămēna: Lucaciu, Albini cu culegătorul Balteș în mocirla Tribunei, atunci apoi vor înflori între rumâni toate intențiunile pic, și asociațiunile culturale rumânești.

— Gazeta încă a turbat, vorbind despre infamie în treaba lui Raț. M. G. a tractat cu Raț ca cu om, Liga ca cu o marfă. M. G. nu l'a plătit ca să vorbească ce a vorbit, Liga l'a plătit cu bani verșai. M. G. n'a umblat după Raț, Liga a umblat cu pālăria n'ă mână și l'a cumpērat; totuși M. G. o infam, cei de la Liga s'ant cinștiți. Însă nu e cinstită Gazeta bătrînă trăgînd la jugul acelor, cari o înecă. Roade la coajele Tribunei. Sērmana bătrînă!

ÎNȘTIINȚARE.

De acum înainte Ungaria va apere de două ori pe lună, la 10 și 25-lea a fiecărei luni.

Prețul de abonare pe an **6 fl.**, pe jumătate de an **3 fl.**

Rugăm pre toți aceia, cari sunt în restanță cu banii de prenumerățiune, ca să binevoiască a-și plăti datoriile căci din contră Revista nu se va espeda.

Administrațiunea.

Toți aceia cari vor trimite doine, descânțece, balade, proverbe, moravuri, datini populare etc. Revista noastră o vor primi gratuit.

Dătorița culegătorilor e ca să se țină de cuvintele poporului.

Redacțiunea.

Cuprinsul: Junimea rumână. Influența reformatiunii asupra poporului în Ardeal. (Fine.) Medicini populare rumânești. (Urmare.) Doina. Doina. Din poesile lui Ioan Arany. Ioan Vancea. La nas cu năframa! Din actele Asociațiunei. Bibliografie. Posta redacțiunei. Înștiințare.